

náš vidiek

3/2024

štvrtročník
ročník XXI.

ČASOPIS VIDECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

LIŠOV MÚZEUM NA CYPRE

strany 19–20

**GroundUp
konferencia
v Poľsku**

strany 4–5

**Salašníctvo
v biosférických
rezerváciách**

strany 7–9

VIDECKÝ PARLAMENT
NA SLOVENSKU

Vízia pre atraktívnejší vidiek

strany 17–19

Obsah

- 4 GroundUp
- 6 Slovensko a GMO
- 7 Medzinárodný workshop v Slovenskom krase: „Salašníctvo v biosférických rezerváciách UNESCO, hospodárenie v území s veľkými šelmami.“
- 10 Projekt Blockchain
- 11 Nezabúdajme na prínos kozieho mlieka pre naše zdravie
- 16 49. medzinárodná poľnohospodárska a potravinárska výstava Agrokomplex
- 17 Vízia pre atraktívnejší vidiek
- 19 Lišov Múzeum na Cypre

náš vidiek

Ročník: XXI.

Číslo: 3/2024

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
Občianske združenie Vidiecky parlament na Slovensku

Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica

mobil: 0915 446 538

e-mail: vipa@vipa.sk
maria.behanovska@gmail.com

www.vipa.sk

Vychádza štvrťročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2024

Redakčná rada:

Ing. Mária Behanovská,
doc. Ing. Miroslav Habán, PhD.
Ing. Karol Herian, CSc
doc. Ing. Jozef Húska, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:

Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:

Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Fotka na titulnej strane:

Návšteva tradičnej keramickej dielne v dedine Kornos v rámci vzdelávacej aktivity Lišov Múzea na Cypre

Ilustrácia na 2. strane:

Úryvok z rozsiahlejšieho cyklu o medvedoch, Pavol Borodovčák

Tím dobrovoľníkov VPMS bol na Pohode prezentovať Európsku iniciatívu občanov.
Prajeme Vám pohodovú jeseň!

GroundUp

Fostering Rural Youth Participation in the EU Agenda

Od komunitne vedeného miestneho rozvoja, LEADER a miestneho participatívneho rozpočtu k európskej občianskej iniciatíve.

V dňoch 18.6.2024 – 20.6.2024 sme sa zúčastnili v rámci projektu GroundUp na konferencii v Poľsku v mestečku Lobudzice. Na tomto projekte participuje viacero krajín Európskej únie. Za Slovensko je v rámci projektu ako jediný zástupca naše OZ VPMS a bolo nám ctou reprezentovať našu malú krajinu na tejto konferencii.

Príchod bol naplánovaný na popoludňajšie hodiny 18.6.2024. Členovia našej výpravy Evka Honková a Martin Honko boli na mieste, kde sme boli ubytovaní úplne prví. Ubytovanie bolo v kempe novovybudovanom, otvorenom len 3 mesiace. V každej z moderných chatiek bývali po 4 ľudia, čiže 2 krajiny, čo bolo super, keďže aj v rámci voľného času sme

Účastníci konferencie

Najmladšia účastníčka konferencie, Evka Honková

mohli nadviazať kontakty s ľuďmi z rôznych kútov Európy. Prvé stretnutie sme mali v otvorenej jedálni, kde sme sa pri výbornom obede pozoznávali s ostatnými účastníkmi. Po obede bol voľný program, ktorý sme využili na preskúmanie okolia, keďže areál je vybudovaný uprostred lesa a pri nádhernom jazere. O 20-tej sme sa všetci účastníci stretli na večeri a v rámci voľných debát sme si vymieňali skúsenosti z rôznych oblastí.

Dňa 19.6.2024 sme sa zúčastnili samotnej konferencie, na ktorej sa okrem ľudí v rámci projektu GroundUp zúčastnili aj študenti okolitých stredných škôl ako aj politické špičky nielen mieste, ale aj kraja a dokonca aj tajomník z ministerstva pre rozvoj vidieka. Na konferencii sa preberali výsledky volieb do Európskeho parlamentu a hlavne nízka účasť mladých ľudí v týchto voľbách. Viac-menej všetci partneri sme sa zhodli na tom, že naprieč celou Európskou úniou je problém účasti mladých ľudí vo voľbách. Otázka pre kompetentných vystala ako riešiť túto situáciu. Mladí ľudia, ktorí sa zúčastnili konferencie boli sklamaní z toho, že väčšinu kandidátov do EP ani nepoznali, a preto by bolo pre nich lepšie, pokiaľ by sa viac využívali sociálne siete. V rámci debaty, ktorá sa pekne rozvíjala, padlo dosť veľa konštruktívnych návrhov či už zo strany poľských účastníkov, tak aj zo strany nás zahraničných. Po skončení konferencie sme sa zúčastnili slávnostného obeda na jednej farme, kde nám boli predstavené typické poľské slávnostne jedlá. V rámci obeda sme predniesli aj spätnú väzbu čo sa týka konferencie. Ohlas všetkých

účastníkov tohto projektu bol pozitívny. Jednohlasne sme sa zhodli, že v podobnej koncepcii by sa malo pokračovať aj v rámci nasledujúcej projektovej aktivity, ktorú bude zastrešovať partnerská organizácia v Grécku v októbri a taktiež vo februári vo Švédsku. Večer sme zakončili spoločnou klasickou opekačkou špekačiek, ktorú ocenili mladší účastníci podujatia. Všetci sme sa rozlúčili v úplne úžasnej atmosfére a popriali si, aby sme sa v minimálne takomto počte zišli aj v budúcnosti.

Chcel by som poďakovať Vidieckemu parlamentu mladých na Slovensku za túto úžasnú a novú skúsenosť pre Evku a pre mňa.

Panelová diskusia

Slovensko a GMO

Vidiecky parlament sa za uplynulé roky pridal k množstvu aktivít na zastavenie snáh o dereguláciu nových GMO, vyrábaných novými genomickými technikami (NGT). Dereguláciu navrhla Európska komisia a má za cieľ dostať nové GMO na trh EÚ bez obmedzení, ktoré stanovuje súčasne platná EÚ legislatíva o GMO. Nové GMO sa tak môžu dostať na naše polia a taniere bez hodnotenia rizík a bez označenia, takže nebudeme vedieť, že ich konzumujeme.

Návrh Komisie musí schváliť Európsky parlament a Rada ministrov EÚ pre poľnohospodárstvo. Európsky parlament ich pozíciu a dereguláciu na jar už schválil. Rada ministrov dereguláciu zatiaľ neschválila, stále pretrvávajú krehká blokujúca menšina štátov vrátane Slovenska.

Slovenská republika tak reflektuje občianske aktivity, občiansku petíciu, hromadnú pripomienku a výzvy organizácii. Doteraz odmietlo dereguláciu a Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR sprísnilo stanovisko Slovenska k návrhu deregulácie. Pre Slovensko prospešné aktivity občanov tak majú zmysel.

To je na jednej strane veľmi priaznivá situácia, na druhej strane je konštatovanie, že väčšina krajín EÚ je k deregulácii žiaľ otvorená. Tento ich postoj zarážajúci, keďže sú na strane ziskuchtivého GMO priemyslu a idú proti svojim občanom, ktorí GMO a dereguláciu odmietajú.

Nové GMO (vyrábané pomocou NGT) je nová generácia geneticky modifikovaných organizmov. Prirovnávajú ich ku konvenčným plodinám a chcú, aby sa s nimi aj tak zaobchádzalo...bez regulácií. NGT sú síce pokrokovejšie ako staré techniky genetickej modifikácie, avšak ich produkty (nové GMO) nie sú také bezproblémové a záručné, ako je nám klamlivo tvrdené. Spôsobujú neúmyselné zmeny DNA, ktoré môžu priniesť nebezpečné vlastnosti GMO plodinám. Francúzska vládna agentúra pre potraviny, životné prostredie a bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (ANSES) a nemecká spoločnosť agentúra pre ochranu prírody (BfN) odmietli svojvoľný a nevedecký argument Európskej komisie o rovnocennosti medzi kategóriou rastlín získaných NGT a konvenčnými, prirodzenými rastlinami. NGT rastliny môžu mať rizikový potenciál porovnateľný s inými technikami genetického inžinierstva, môžu

zmeniť rastliny spôsobmi, ktoré presahujú rámec konvenčného šľachtenia a musia mať hodnotené riziká od prípadu k prípadu. Európsky súdny dvor rozhodol, že nové GMO musia spadať pod súčasnú EÚ legislatívu o GMO a to bola aj požiadavka občianskej petície.

Občianska iniciatíva Slovensko bez GMO tvrdí: „Je veľmi riskantné deregulovať respektíve uvoľniť nové GMO zo súčasne platnej EÚ legislatívy o GMO, ktorá by sa mala naopak ešte sprísniť a nie zmierňovať pre nové GMO. Tento hazard so zdravím a s prírodou vyhovuje najmä GMO priemyslu, rozhodne nie občanom a prírode.“

Obrannú líniu môže udržať Rada ministrov. Počas španielskeho a belgického predsedníctva Rady sa nepodarilo dereguláciu schváliť. Teraz na pol roka predsedá Maďarsko a to patrí medzi krajiny doteraz blokujúce dereguláciu. Maďarsko sa vrátilo o krok späť a nastolilo pálčivé otázky, ktoré boli len zdanlivo vyriešené, mnohé krajiny ho za to kritizujú.

Stále však, že keď napríklad jeden štát/ministerstvá, návrh prejde aj Radou ministrov a nebezpečnú dereguláciu nových GMO už nemusí nič zastaviť a nevyhne sa im.

Napriek priaznivej pozícii Slovenska k deregulácii nových GMO, stále sme nezakázali pestovanie tzv. starých GMO. Je pravdou, že v EÚ je povolená na pestovanie len GMO kukurica MON 810, ktorá sa po odovzdaní petície už na Slovensku nepestuje, no sľúbený zákaz nie je zrealizovaný. Škodlivosť starých GMO je preukázaná. Rovnako nie je stále splnená požiadavka na podporu/zavedenie systému označovania potravín, ktoré boli vyrobené nepriamo pomocou GMO, ako napríklad produkty (vajcia, mliečne výrobky, mäso...) zo zvierat kŕmených GMO.

Viac informácií na:
<https://slovenskobezgmo.org>

Medzinárodný workshop v Slovenskom krase: „Salašníctvo v biosférických rezerváciách UNESCO, hospodárenie v území s veľkými šelmami.“

Dňa 17. a 18. septembra 2024 sa v Betliari, na farmách a v obci Kečovo uskutočnil medzinárodný workshop „Salašníctvo v biosférických rezerváciách UNESCO, hospodárenie v území s veľkými šelmami.“ Podujatie organizovali Správa Národného parku Slovenský Kras, Katedra UNESCO pre ekologické vedomie a trvalo udržateľný rozvoj Technickej Univerzity vo Zvolene s podporou Slovenskej komisie pre UNESCO a WWF Slovensko prostredníctvom projektu INTERREG Central Europe LECA – CE0100170.

Národný park Slovenský kras je chránená oblasť s prírodným dedičstvom svetového formátu a sčasti sa prekrýva s oblasťou výskytu ikonických jaskýň Slovenského a Aggtelekského krasu,

Krasové planiny ako sezónne pasienky

ktoré boli v roku 1995 zapísané do zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Približne polovica územia Národného parku leží v Biosférickej rezervácii Slovenský kras, a v nej sa uskutočnili exkurzie na farmách, ktoré sezónne vypásajú rozľahlé krasové planiny.

Pre salašníctvo sú typické sezónne presuny zvierat z fariem na vzdialenejšie pasienky, kde sa pasú buď voľne pod dozorom pastiera a pastierskych strážnych psov, alebo v ohradníkoch. Na noc sa stádo zhromažďuje v košiari. Takýto spôsob chovu sa označuje v mnohých krajinách pojmom transhumancia, ale na Slovensku termín nie je zaužívaný. V Poľsku taktiež majú zaužívaný vlastný termín „bacowanie“. Transhumancia je na území Slovenska primárne historicky previazaná s ovčiarskou kultúrou. Neskôr sa sezónne pasenie rozšírilo aj na hovädzí dobytok, či kone. Prvky transhumancie sa na slovenské územie dostali z juhovýchodnej Európy prostredníctvom kolonizácie založenej na valaskom práve. Vo vertikálnej transhumancii sú vypásané vyššie položené

Účastníci workshopu

horské pasienky a sezónne sťahovanie salaša prebieha vertikálne, na jar – z nižších nadmorských výšok do vyšších a na jeseň späť. Na Slovensku existuje aj horizontálna transhumancia, pri ktorej salašníci a ich hospodárske zvieratá migrujú z letných pasienkov, ktoré sú vzdialenejšie od ich obydli, na zimné pasienky v blízkosti svojich domov, kde okrem pasienkov vypásajú aj polia po žatve a kosbe. Hlavným produktom salašníctva boli a aj v súčasnosti sú mliečne produkty. Spracovávala sa aj vlna, mäso a koža. Na salašníctvo, a predovšetkým tradičné ovčiarstvo sa viaže množstvo foriem živého dedičstva, ktoré sa spája s výrobou produktov, ale aj slávením

Debata o riešení problémov

ovčiarских sviatkov, či dodržiavaním tradičných termínov odchodu na salaš alebo návratu zo salaša.

Cieľom medzinárodného workshopu bolo vytvorenie priestoru na dialóg. Pripravili sme ho pre hostí zo Slovenska, Maďarska, Poľska a Čiech, ktorí majú záujem zdieľať skúsenosti z oblasti sezónneho chovu hospodárskych zvierat a súčasne majú záujem debatovať o spolupráci farmárov s veľkými šelmami. Do prezentácií i debaty sme prizvali hlavných aktérov – podnikateľov – farmárov zo Slovenska i zahraničia, zástupcov z ministerstiev, vzdelávacích inštitúcií, mimovládnych organizácií, výskumných inštitúcií a v neposlednom rade verejnosť z dotknutého regiónu.

Pre zvládnutie náročných situácií pomáhajú príklady úspešných riešení z praxe a konštruktívna debata, ktorej cieľom je nájsť východiská z problémov.

Exkurzia v NPR Kečovské škrapy

Preto, okrem teoretickej časti workshopu sme pripravili pre hostí exkurziu v území biosférickej rezervácie zameranú na návštevy fariem a obce Kečovo. Vybrali sme subjekty, ktoré reprezentujú príklady úspešnej spolupráce medzi správou chráneného územia a podnikateľmi – farmármi (AGROSPOL Honce, s.r.o, PD Vyšná Slaná, Družstvo SILICKÁ PLANINA) a obec Kečovo, v ktorej má v blízkej budúcnosti prebehnúť oživenie významných biotopov v Národnej prírodnej rezervácii Kečovské škrapy, a to vypásaním „obecným“ stádom kôz.

Zástupcovia WWF Slovensko reprezentovali vedecké výstupy dokladujúce škody na hospodárskych zvieratách spôsobené veľkými šelmami. Vysvetlovali okolnosti a súvislosti útokov veľkých šeliem. Spoločne sme hľadali východiská pre spolužitie človeka

Prednáška počas workshopu

a veľkých šeliem. Sezónne pasenie na jednej strane prináša mnohé ekologické benefity a je atrakciou pre turistov. Na druhej strane sú stáda ohrozené veľkými šelmami, a to hlavne vlkom, medveďom, a menej často rysom. Títo predátori spôsobujú farmárom škody. Aj keď existuje legislatívny mechanizmus finančného odškodnenia, proces uplatnenia náhrady škody nie je jednoduchý. Súčasne sú požadované existujúce preventívne opatrenia, ktoré musia farmári realizovať, aby boli odškodnení, avšak je potrebné do nich investovať nemalé financie. Všetky zúčastnené strany sa zhodli na tom, že pasenie je nevyhnutné pre zachovanie vzácnej flóry aj fauny. V odľahlých horských regiónoch je práve poľnohospodárstvo, či práca v lese často jediným možným zamestnaním. Katedra UNESCO prezentovala inovácie vo vzdelávaní v oblasti transhumancie a benefity medzinárodnej spolupráce na príklade projektu TRANSFARM (2021-NO01-KA220-VET-000025048; <https://transfarm-erasmus.eu/>).

Medzinárodný workshop v Slovenskom krase bol jedným z viacerých podujatí s témou salašníctva, ktoré sme zorganizovali od roku 2023. Chronologicky sa uskutočnili: workshop „Sieťovanie pre podporu salašníctva na Slovensku“, ktorý organizovala Katedra UNESCO ako aktivitu projektu TRANSFARM v Banskej Bystrici (23. marec); v rumunskom Vatra Dornei uskutočnilo „6. zasadnutie Pracovnej skupiny pre trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka“, ktorá funguje v rámci Karpatského dohovoru (26.-27. apríl); nasledovali dva informačné dni organizované Ministerstvom životného prostredia SR a Slovenskou agentúrou životného prostredia,

a to stretnutie „Pracovnej skupiny pre veľké šelmy v rámci Karpatského dohovoru a Dohovoru o biologickej diverzite“ a „Informačný deň ku Karpatskému dohovoru a Dohovoru o biologickej diverzite v Kóšiciach“ (12. jún); úspešnú sériu podujatí zavŕšila prezentácia projektu TRANSFARM na 7. ročníku konferencie „Forum Carpathicum 2023: Carpathian Futures – Critical Transitions“ v Krakove, v Poľsku (25.-28. september). Zástupkyňa Štátnej ochrany prírody Slovenskej republiky so sídlom v Banskej Bystrici ho prezentovala v rámci bloku „Kultúrne dedičstvo a tradičné vedomosti“ na príklade Národného parku a biosférickej rezervácie Slovenský kras. Prezentácia vyvolala záujem a bola ocenená zástupkyňou sekretariátu Karpatského dohovoru. V roku 2024, na záver projektu TRANSFARM (30. apríla) sme zorganizovali workshop na tému transhumancie na Technickej univerzite vo Zvolene, na ktorom sa zúčastnili okrem iných hostí aj učiteľia a študenti SOŠ Pod Bánošom a účastníkov sme pozvali na ďalšiu debatu v Slovenskom krase (17.-18. september).

Vidíme, že takéto stretnutia už prinášajú svoje ovocie. Vznikla pracovná skupina, ktorá pripravuje prvok „Ovčiarstva kultúra na Slovensku“ na zápis do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Rok 2026 bude vyhlásený ako Medzinárodný rok pasienkov a pastierstva (IYRP 2026) ako súčasť kultúrneho dedičstva, čo určite ešte viac zvýši záujem o tému. V roku 2023 bola do reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva zapísaná transhumancia. V nadväznosti zápisu do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska pripravujeme zápis transhumancie v rámci rozšíreného nápisu (národné a nadnárodné rozšírenia) do reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva. Pre zápis sme si stanovili 2025. Pracovná skupina má pred sebou ešte veľa práce. Držte nám palce!

unesco

Katedra

Projekt Blockchain

Projekt Blockchain pre agropotravinárstvo je financovaný z programu Erasmus+ a zameriava sa na inovatívne využitie technológie blockchain v sektore agropotravinárstva. Projekt si kladie za cieľ zlepšiť kvalitu vzdelávania a prípravy budúcich odborníkov v oblasti agropotravinárstva tým, že im poskytne nové vedomosti a zručnosti potrebné na prácu s blockchain technológiami.

ale aj pre samotný agropotravinársky sektor. Preškolení pedagógovia sú schopní efektívne zavádzať nové technológie do svojich učebných osnov, čím sa zvyšuje konkurencieschopnosť ich študentov na trhu práce. Agropotravinárskym podnikom prináša prospech z absolventov pripravených na prácu s blockchain technológiami, čo zlepši efektivitu a transparentnosť v celom dodávateľskom reťazci.

Projekt Blockchain pre agropotravinárstvo predstavuje významný krok vpred v oblasti digitálnej transformácie agropotravinárskeho sektora. Vďaka tomuto projektu budú budúci odborníci lepšie pripravení na výzvy, ktoré prináša rýchlo sa meniace digitálne prostredie. Projekt má potenciál vytvoriť pevný základ pre ďalší rozvoj technológií v agropotravinárstve a prispieť k trvalej udržateľnosti tohto odvetvia.

Pre viac informácií o projekte navštívte webovú stránku www.blockchainforagrifood.eu.

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a postoje sú názormi a vyhláseniami autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie ani SAAIC – Národnej agentúry programu Erasmus+ pre vzdelávanie a odbornú prípravu. Európska únia ani organizácia udeľujúca grant za ne nepreberajú žiadnu zodpovednosť.

PROJEKT SA SÚSTREĎUJE NA DVE HLAVNÉ OBLASTI:

Príručka pre vzdelávanie o blockchaine v agropotravinárstve: Tento výstup poskytuje odporúčania a stratégie pre pedagogické prístupy k výučbe digitálnych zručností potrebných na integráciu blockchainu do vzdelávania v agropotravinárskom sektore. Príručka je dostupná pre učiteľov a odborníkov z oblasti vysokoškolského a odborného vzdelávania.

Otvorené vzdelávacie zdroje (OER) pre blockchain v agropotravinárstve: Tieto zdroje obsahujú materiály pre výučbu, ktoré môžu byť využité v online alebo v hybridnom režime vzdelávania.

Projekt Blockchain pre agropotravinárstvo prináša značný prínos nielen pre vzdelávacie inštitúcie,

Samit Európskej vidieckej mládeže

V dňoch 23. – 27. júla 2024 sa v obci Häläucești, Iași v Rumunsku konal druhý ročník Samitu Európskej vidieckej mládeže (European Rural Youth Summit – ERYs). Spojil 130 mladých ľudí a pracovníkov s mládežou z 21 krajín Európy, aby spoločne diskutovali, učili sa a plánovali budúcnosť vidieckych komunít na našom kontinente.

Za naše OZ sa ho zúčastnili Monika Slaninová a Jakub Dvorský, ktorí boli zároveň jedinými účastníkmi zo Slovenska.

Samit sa niesol v duchu sloganu „From Rural to Plural and Beyond“, ktorý zdôrazňoval potrebu inklúzie a diverzity pri rozvoji vidieckych komunít. Počas piatich dní mali účastníci možnosť zapojiť sa do rôznych workshopov a diskusií, ktoré sa venovali témam ako rozvoj vidieka, sila mladých v komunitách, inklúzia a diverzita, či duševné zdravie mladých ľudí.

Jedným z hlavných momentov podujatia bola aktivita „Rural Youth Talks“, počas ktorej mladí ľudia z rôznych vidieckych oblastí zdieľali svoje osobné príbehy, výzvy a úspechy. Táto aktivita ponúkla účastníkom možnosť hlbšie porozumieť problémom,

Pracovná skupina k rozšíreniu ERYs do ďalších krajín Európskej únie

Stánok VPMS

s ktorými sa stretávajú mladí ľudia vo vidieckych oblastiach, ale aj spôsobom, ako tieto problémy riešia.

Na samite sa veľký dôraz kladol na zlepšovanie politik, ktoré ovplyvňujú mladých ľudí vo vidieckych oblastiach, a to na národnej aj európskej úrovni. Prispeli sme k diskusiám svojimi skúsenosťami a perspektívami, čím sme obohatili spoločnú víziu budúcnosti vidieckej mládeže v Európe.

Počas samitu sme sa tiež zapojili do diskusií o možnostiach rozšírenia programu **European Youth Village** do ďalších európskych krajín. Tento program, ktorý už úspešne funguje v Rumunsku, by mohol slúžiť ako inšpirácia aj pre slovenské vi-

diecke komunity. Vidiecky parlament mladých na Slovensku vidí potenciál v adaptácii tohto modelu a jeho implementácii v rámci Slovenska, čo by mohlo priniesť nové príležitosti pre mladých ľudí vo vidieckych oblastiach.

Na záver summitu sa všetci účastníci zhodli na potrebe vytvárať siete spolupráce medzi vidieckymi komunitami v celej Európe. Odniesli sme si z podujatia množstvo kontaktov a nápadov, ktoré plánujeme využiť pri ďalšej práci v prospech vidieckej mládeže na Slovensku. Účasť na ERYS 2024 priniesla nové inšpirácie a motiváciu pokračovať v úsilí o zlepšenie života mladých ľudí v slovenských vidieckych komunitách.

Účastníci summitu

MONIKA SLANINOVÁ

Pracovníci s mládežou v akcii pre prírodu a duševnú pohodu

Ako Vidiecky parlament mladých na Slovensku sme v dňoch 24. až 31. augusta 2024 hostili medzinárodný projekt, ktorý spojil pracovníkov s mládežou z Talianska, Rumunska, Albánska, Francúzska, Turecka, Lotyšska a Slovenska. Tento projekt, bol realizovaný vďaka programu ERASMUS+ (číslo projektu 2024-1-SK02-KA153-YOU-000239072), bol zameraný na posilnenie schopností pracovníkov s mládežou, aby mohli efektívne viesť mladých ľudí k zmysluplným zážitkom, prepojeniu s prírodou a aktívnemu zapojeniu do regeneračných praktík vo svojich komunitách.

CIELE A MOTIVÁCIA PROJEKTU

Hlavným cieľom projektu bolo poskytnúť účastníkom praktické nástroje a metódy, ktoré by mohli využiť pri práci s mládežou, a to predovšetkým v oblasti environmentálnej edukácie a komunitného rozvoja. Projekt zdôraznil význam aktívneho zapojenia mladých ľudí do ochrany prírody a podporu udržateľného rozvoja ich lokálnych komunit. Počas celého týždňa sme využívali toolkit (súbor nástrojov), ktorý sme vytvorili v rámci strategického partnerstva Erasmus+ v minulosti: <https://www.yafnaw.eu/toolkit>

Francúzky prezentujú svoju krajinu

AKTIVITY A WORKSHOPY

Projekt bol oficiálne zahájený 24. augusta 2024 v príjemnej atmosfére plnej vzájomného spoznávania a tímových hier. Nasledujúce dni boli naplnené bohatým programom vzdelávacích a zážitkových aktivít:

Nedeľa: Projekt sme začali zábavnými hrami na zoznámenie, ktoré vytvorili priateľskú a víťaciu atmosféru medzi účastníkmi. Nasledovala aktivita „Strom očakávaní a obáv“, v ktorej účastníci vyjadrili svoje nádeje a obavy, čo poskytlo lepší prehľad o ich potrebách a cieľoch pre projekt. Nastavili sme pravidlá skupiny, aby sme zabezpečili plynulý priebeh týždňa a vytvorili bezpečné prostredie pre všetkých

účastníkov. Deň sme zakončili predstavením organizácií, ktoré účastníci zastupovali, čo podporilo hlbšie porozumenie cieľov a vízií každej skupiny.

Pondelok: Deň začal rannou jogou, ktorú viedli účastníci tréningu Ocean, Nermin a Gokalp, a ktorá účastníkov nabila energiou na nadchádzajúce aktivity. Predstavili sme projekt a toolkit, ktoré poskytli účastníkom nástroje na sebazpoznanie a angažovanosť v komunite. Aktivita „Poznanie seba samého – Sieť života“ pomohla účastníkom skúmať ich spojenia s prírodným svetom, zatiaľ čo „Kompas roka“ zahŕňal písanie denníka na premýšľanie

Jazda historickým autobusom

o osobných cieľoch. Skupina navštívila Dudince, kde sa zúčastnila na diskusiách o význame prírodných zdrojov, nasledovali aktivity v komunitnom lese. Deň sme zakončili hodnotením vo dvojiciach a skupinách pri fontáne v Dudinciach a medzikultúrnym večerom plným hudby, tance a ochutnávok jedál z rôznych krajín.

Utorok: Deň sme začali rannými hrami s našimi dobrovoľníkmi Sárrou a Evkou, ktoré posilnili tímového ducha. Venovali sme sa mapovacím aktivitám zameraným na riešenie problémov, ako sú „Učenie sa surfovať“, „Učenie sa potápať – Ladovec“ a „Učenie sa lietat – Regeneračná špirála“, ktoré pomohli účast-

Sadenie stromu

níkom identifikovať a riešiť komplexné problémy. Deň sme zakončili vedenou meditáciou na zlepšenie spojenia s prírodou a vlastným vnútrou a večerným bowlingom na posilnenie tímového ducha.

Streda: Navštívili sme Lišov, kde sme sa oboznámili s aktivitami OZ Lišov Múzeum. Účastníci sa zúčastnili na tkáčskom workshope, kde si vyskúšali tradičné techniky tkania, na workshope na výrobu mydiel a práce s vlnou, a na workshope tradičnej výroby vína. Navštívili sme tiež skalné obydlia a zasadili strom na znak priateľstva. Deň sme zakončili oslavou výročia Slovenského národného povstania a spoločnou večerou pripravenou v hlinenej pece.

Štvrtok: Začali sme rannou rozcvičkou s Oceane. Doobeda sme sa venovali ďalším aktivitám z toolkitu ako je „Asset-Based Community Development model“ a následne sme spojili všetky doteraz získané informácie na vyplnenie „canvas sheet“ čo je formulár na projektové plánovanie svojich komunálnych projektov. Poobede sme navštívili historickú Vartovku v Krupine, kde sme sa dozvedeli viac o histórii tejto oblasti. Návšteva vínnych pivníc a podzemia Krupiny pod vedením pána Šmakala z OZ Podzemie Krupiny poskytla ďalší historický kontext. Po prehliadke mesta sme sa zamerali na aktivity na prepájanie sa s prírodou pri priehrade. Deň sme zakončili historickou jazdou autobusom a prehliadkou kaštieľa v parku v Hokovciach.

V piatok sme začali deň ranným behom a cvičením s Evkou, potom sme sa venovali diskusií o líderstve a vzájomnému vzdelávaniu. Popoludní sme sa zúčastnili na cvičení zdieľaného riadenia, reflexii prostredníctvom seizmografu a diskusií o občianskej angažovanosti, kde sme účastníkom predstavili aj Európsku iniciatívu občanov. Deň sme zakončili tvorbou plánu pre duševnú pohodu a večerom so slovenskou hudbou a tancom.

Sobotný energizér bol v bazéne a následne sme sa vrátili k stromu očakávaní, aby sme zhodnotili ako sa naplnili očakávania účastníkov zo začiatku týždňa. Nasledovalo písanie odkazov a želaní nyzájom medzi účastníkmi a aktivitami zameraná na vyjadrenie vzťahu k prírode a Zemi. Deň sme zakončili tvorivými aktivitami spojenými s prírodou a umením, diskusiou o živých systémoch a reflexiou zameranou na budúcnosť a ďalšie generácie. Na záver sme zdieľali skúsenosti z celého týždňa, poďakovali si navzájom a odovzdali certifikáty.

ZÁVER A ĎALŠIE KROKY

Projekt „Youth Workers in Action for Nature and Wellbeing“ poskytol účastníkom nielen potrebné vzdelávanie a skúsenosti, ale aj vzájomné prepojenia, ktoré prispejú k trvalo udržateľným zmenám v ich komunitách. Ďalšie podobné projekty sú už v plánovaní, pričom tento úspešný projekt slúži ako vzor pre budúce iniciatívy.

Vďaka všetkým partnerom a účastníkom za ich neoceniteľný prínos a tešíme sa na ďalšie spolupráce, ktoré budú aj naďalej podporovať zmysluplnú prácu s mládežou a jej angažovanosť v ochrane prírody a komunitnom rozvoji.

Partneri projektu:

- ▶ Eurasia net France Eurasia Net
- ▶ CIAPE – CENTRO ITALIANO PER L'APPRENDIMENTO PERMANENTE Italy CIAPE – Italian Permanent Learning Centre
- ▶ ADA GENCLIK DERNEGI Turkey
- ▶ Development Agency of the Žilina Self-Governing Region, n.o. Slovak republic Žilinský Samosprávny Kraj
- ▶ Jaunatne smaidam Latvia Jaunatne smaidam / Youth for Smile
- ▶ ASOCIATIA PENTRU DEZVOLTARE ACTIVA Romania Asociatia Pentru Dezvoltare Activa
- ▶ Albanian Network for Rural Development Albania Albanian Network for Rural Development Rural Albanian Youth

Vybrali sme pár citácií z hodnotiaceho dotazníka účastníkov:

Nedeľa: Všetky aktivity sa mi veľmi páčili, považoval som ich za užitočné a určite ich budem využívať. Mám rád hru aliterácie a pexeso, bol to pekný icebreaker a naozaj som si užil strom očakávaní a obáv.

Pondelok: Veľmi sa mi páčilo, že som dostal šancu „hrabať sa v sebe“ ďalej pomocou ročného kompasu a tiež som považoval za užitočné aktivity v súbore nástrojov (toolkite). Veľmi sa mi páčil medzikultúrny večer a aktivita s názvom „spoznávanie superorganizmov a systémov v pohybe“.

Utorok: Vymikajúce aktivity na začatie štruktúrneho myslenia. Vedená meditácia uprostred dňa pomohla uvoľniť sa a zopakovať si aktivity z prvej časti dňa. Bowling pomáhal zvládať stres a pomáhal zvyšovať tímového ducha. Poznatky z týchto aktivít pomáhali aj počas celého tréningu.

Spoločná príprava večere

Aktivity boli také zaujímavé a veľmi mi pomohli zamyslieť sa nad tým, ako môžeme spracovať projekt, aby sme mu dobre porozumeli.

Streda: Exceľtný deň, ktorý ukázal kultúru pomalého chodu a dal príležitosť pracovať rukami. Pomohlo to zmeniť zameranie a pridalo rozmanitosť. Spoločné varenie večere nám dalo aj nové emócie a pocity a myslím, že nás spojilo.

Štvrtok: Bol to úžasný deň vo všetkých oblastiach. Opäť sa mi páčilo, že sme boli takmer celý deň vonku a zažili nové veci. Návšteva mesta Krupina mi dala veľa, napríklad historické budovy a príbehy ľudí, ktorí v ňom od začiatku žili.

Piatok: Piatkový ranný energizér nás poriadne prebudil, to môžem s istotou povedať. Páčilo sa mi hodnotiace vedenie, kde sme ako skupina mali možnosť navzájom diskutovať o tom, aké vlastnosti by mal mať líder. Užil som si aj tanečný večer.

Sobota: Tento deň bol ideálnym dňom na ukončenie všetkého. Nemôžem poukázať ani povedať, ktorá aktivita sa mi páčila najviac, pretože pre mňa boli všetky perfektné. Veľmi rada som sa vrátila späť k aktivite so začiatku týždňa na strom očakávaní, pretože som zistila, že som splnila všetky moje očakávania a prekonala som svoje obavy. Vzájomné písanie správ bolo tou najzmyslupnejšou činnosťou a vyvolalo to vo mne emócie, keď som si prečítala všetky dobré slová od priateľov zo skupiny. Vďaka kruhu som si uvedomila, že máme toľko vecí, za ktoré môžeme byť vďační, a podeliť sa o túto skúsenosť s touto skupinou je niečo, čo si budem navždy vážiť. Slávnostné odovzdávanie certifikátov bolo skvelé, cítila som sa, akoby som promovala.

49. medzinárodná poľnohospodárska a potravinárska výstava Agrokomplex

Úvodné príhovory priniesli možnosť porovnania pohľadu na perspektívy nášho poľnohospodárstva. Pokiaľ Qu Dongyu najvyšší predstaviteľ Medzinárodnej organizácie pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO) v svojom vystúpení uvádzal príklady z Číny alebo Holandska, ktoré nám môžu byť inšpiráciou, príhovor nášho pána ministra Richarda Takáča skĺzaval do páťasu.

Slovenský zväz vidieckej turistiky (SZVT) a Vidiecky parlament (VIPA) sme boli súčasťou Agrokomplexu v pavilone M2, prezentovali sme našu prácu, absolvovali mnohé stretnutia a rozhovory, boli sme súčasťou odborného sprievodného programu v pavilóne M3 s témou: *Príprava zákona na zriadenie Fondu na podporu cestovného ruchu a schémy štátnej pomoci a Príklady dobrej praxe podnikania vo vidieckej turistike, agroturistike.*

Fotoreportáž zo spoločnej prezentácie SZVT a VIPA na výstave Agrokomplex 2024 v Nitre.

Vízia pre atraktívnejší vidiek

„Podme spoločne viac zatriktívniť vidiek pre život, prácu, investície a oddych.“

Na Slovensku absentuje dlhodobá záväzná vízia pre vidiecke oblasti. Rovnako nám chýba horizontálny prístup k vidieku zo strany štátnych orgánov.

Ak by sme radi v blízkej budúcnosti videli na našom vidieku viac zmysluplných a trvalo udržateľných výsledkov v praxi, ako aj maximalizáciu potenciálu všetkých politík pre vidiek, tu je pár myšlienok, ktoré Vidiecky parlament sa snaží dlhodobo presadzovať.

Záväzná vízia pre vidiek

Na riešenie rastúceho počtu výziev, ktorým čelia vidiecke oblasti, musia mať tvorcovia politik jasnú víziu udávajúcu smer, ktorým sa majú uberať v krátkodobej aj dlhodobej perspektíve.

V rámci európskeho výskumného projektu Poli-Rural (Politiky pre vidiek) bola vyvinutá paralelna s Dlhodobou víziou EÚ pre vidiek tá naša slovenská vízia pre atraktívnejší vidiek inkluzívnym a participatívnym procesom v priebehu 4 rokov. Pôvodnou ambíciou je ukotviť doktrínu pre vidiek do ústavného zákona, aby sa garantovalo dlhodobé a jasné strategické smerovanie, kontinuita, ako aj stabilná a komplexná podpora pre vidiek. Odstráni sa pretrvávajúca neistota a absencia jasného smeru pre vidiecke oblasti. Vydláži aj cestu k udržateľnej budúcnosti.

Predstavená bola v Národnej rade SR na Dni vidieka v októbri 2021 a stále prebieha konzultačný proces ako ju pretaví do praxe. Doktrína sa odvtedy buduje opäť participatívnym procesom v spolupráci s Ministerstvom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Séria spoločných konferencií aj s účasťou ZMOS-u prebieha od roku 2023 kontinuálne. Zapájajú sa aj ďalšie zainteresované rezorty a snaha je nájsť modus operandi pre zlepšenie a prehĺbenie spolupráce.

Rovnako je dôležité o vidieku otvorene hovoriť a prinášať jeho hlas na všetky možné fóra, by sme mohli kvalifikovane rozhodovať o udržateľnej budúcnosti a kvalite života nás všetkých.

Vidiecke spoločenstvá a tí, ktorí chcú investovať, usadiť sa alebo pracovať vo vidieckej oblasti,

najmä mladí ľudia, musia vedieť, že politická podpora bude k dispozícii aj o mnoho rokov. Na to je potrebný široký konsenzus všetkých politických skupín, ako aj občianskej spoločnosti, samosprávy, poľnohospodárov a rôznych hospodárskych a sociálnych aktérov. Tento konsenzus a zapojenie kľúčových aktérov je nevyhnutnosťou.

Vízia musí zároveň reagovať na bezprecedentné množstvo nových strategických dokumentov EÚ nadväzujúcich na globálne celoplanetárne ciele a na narastajúce množstvo rôznych druhov kríz, ktorým vidiek v mnohých ohľadoch čelí s oveľa väčšími ťažkosťami ako mestá.

Zároveň treba dbať na to, aby žiadna vidiecka oblasť nezostala pozadu, ale všetky mohli mať prospech z koordinovaného úsilia o to, aby boli silnejšie, odolnejšie, prepojené a prosperujúce.

Holistický prístup k vidieku

Multisektorová holistická stratégia je nevyhnutná na to, aby sa vízia stala realitou. Vidiecke politiky sa musia vysporiadať s viacerými a zložitými výzvami, takže fragmentované zásahy nie sú riešením. Snažiť sa riešiť jeden problém alebo podporovať jednu cieľovú skupinu neprinesie požadované výsledky a môže byť dokonca kontraproduktívne.

Holistický a integrovaný prístup je účinný pri zohľadňovaní komplexnej štruktúry sociálnych, ekonomických a environmentálnych aspektov vidieckeho života, ktoré sú v mnohých prípadoch vzájomne prepojené.

Rozvoj vidieka síce spadá do kompetencie Ministerstva pôdohospodárstva, ale život na vidieku ovplyvňujú výrazne rozhodnutia aj iných rezortov zodpovedných za hospodársky alebo regionálny rozvoj, životné prostredie, vzdelávanie, zdravotníctvo, dopravu, sociálne veci atď.

Kľúčovou úlohou je vytvoriť systém, ktorý uľahčuje koordináciu, a to horizontálne (medzi rôznymi rezortnými ministerstvami), ako aj vertikálne (medzi rôznymi úrovňami riadenia). Takáto koordinácia pomôže zabrániť duplicitě úsilia alebo protichodným činnostiam a zároveň vytvárať synergie. Mali by byť zavedené mechanizmy a stimuly na zabezpečenie toho, aby rôzne orgány a administratívne úrovne pravidelne komunikovali a aby sa spolupráca neobmedzovala len na výmenu informácií, ale aby uľahčila otvorenú participatívnu diskusiu a plánovanie spoločných aktivít. Užitočným môže byť investovať čas do pravidelných stretnutí zamestnancov zodpovedných za rôzne nástroje a politiky, ideálne v neformálnom prostredí, na vybudovanie dôvery a spoločného chápania výziev a cieľov.

Veľmi dôležité sú aj jasné línie zodpovednosti za konkrétne úlohy a silná legitimita orgánu zodpovedného za koordináciu. Ak chceme, aby ľudia na vidieku boli skutočne vypočutí a ich názory a potreby boli kontinuálne zohľadňované pri nastavovaní politik, tak je potrebné vytvoriť osobitný úrad pre vidiek spájajúci všetkých naprieč rôznymi politikami, rezortmi a úrovňami riadenia.

Môže mať podobu určeného člena vlády zodpovedného za všetky vidiecke záležitosti alebo osobitného úradu na Úrade vlády podľa vzoru Úradu podpredsedu vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. Predstavoval by špecifickú službu zaoberajúcu sa vidieckymi záležitosťami, čo môže pomôcť zvýšiť povedomie o význame vidieckych oblastí u všetkých príslušných vládnych orgánov a uľahčiť koordinovanú činnosť a synergie rôznych podporných mechanizmov. Vidiek je jeden a potrebuje jeden koordinovaný prístup.

Takáto špecializovaná služba môže byť tiež kontaktným a informačným bodom pre všetky zainteresované strany. Zároveň môže vytvoriť priestor na zdieľanie dobrých inšpiratívnych nápadov a príkladov dobrej praxe. Zároveň by bol platformou pre riešenie rôznych obáv a špecifických problémov, ktorým vidiecke oblasti čelia inak ako tie mestské. V ideálnom prípade by tu mali pracovať ľudia, ktorí

rozumejú problémom vidieka a dobre komunikujú s rôznymi typmi vidieckych zainteresovaných strán a s rôznymi administratívnymi oddeleniami, ale majú skúsenosti aj s inými sektormi hospodárstva alebo občianskej spoločnosti.

Potreba spájať sa pre vidiek sa javí posledné roky ako nevyhnutnosťou. Spájanie sa však musí stať realitou na všetkých úrovniach a komunikácia medzi všetkými zainteresovanými by mala byť v priateľskom duchu a v atmosfére dôvery, pretože všetkým nám záleží na tom, aby náš vidiek sa nestal múzejným exponátom. Mestá a dediny majú symbiotický vzťah a vzájomne sa dopĺňajú.

Okrem toho blahobyť a živobytie vidieckych oblastí nezávisia len od aktérov, ktorí sú zvyčajne spojení s rozvojom vidieka, ale sú potrební aj ďalší aktéri na miestnej a lokálnej úrovni, ako aj podniky a vedecko-výskumné inštitúcie.

Mechanizmy na koordináciu pridelovania financií a zabezpečenie syngií

Účinná podpora vidieckych oblastí si nevyžaduje len dobrú koordináciu medzi rôznymi orgánmi, ale aj prepojenie rôznych zdrojov financovania vrátane európskych, vnútroštátnych, regionálnych a miestnych zdrojov financovania, aby sa zabezpečilo, že rôzne nástroje v kombinácii postačujú na riešenie potrieb vidieka a prispôsobenia realite cieľových príjemcov (projekty malého rozsahu, obmedzené administratívne kapacity atď.).

Základnými zdrojmi sú Poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka (EPFRV) a kohézna politika (ERDF, ESF), ale pri financovaní vidieka zohráva úlohu aj niekoľko ďalších fondov (fondy na odolnosť a obnovu) alebo programov (napr. ERASMUS, LIFE atď.).

Tieto finančné toky možno tiež kombinovať prostredníctvom viac fondových prístupov, aby sa vytvorilo ešte viac príležitostí na akciu na mieste, ako je to napríklad v susednom Česku.

Vnútroštátne a regionálne riadiace orgány môžu uľahčiť prístup k financovaniu vidieckym zainteresovaným stranám zavedením vyhradených tokov financovania zameraných na vidiecke oblasti a navrhnutím jednoduchých, užívateľsky prístupných pravidiel pre podávanie žiadostí, oprávnenosť a podávanie správ v rámci rôznych fondov. Napríklad Švédsko to urobilo v období rokov 2014 – 2020, keď všetky finančné prostriedky CLLD pre vidiecke oblasti zo štyroch rôznych fondov EÚ (EPFRV, EFRR, ESF a EFNRR) spravoval jeden riadiaci orgán a vykonával sa prostredníctvom harmonizovaného súboru pravidiel.

Ďalším riešením by mohlo byť jednotné kontaktné miesta na podporu vidieckych obcí, podnikov a mimovládnych organizácií pri prístupe k verejnému financovaniu, zriadené na miestnej úrovni. V niektorých členských štátoch, napr. rakúskom Tirolsku, túto úlohu zohrávajú MAS-ky LEADER.

Budovanie kapacít

Pre efektívne a kvalitné napredovanie je nevyhnutné podporiť budovanie kapacít a sietí pre široké spektrum zainteresovaných strán, aby sa mohla zabezpečiť ich účasť na všetkých procesoch ktoré sa

ich tykajú. Budovanie sprostredkovateľských podporných organizácií je rovnako potrebná pre zabezpečenie pravidelnej informovanosti, komunikácie, školenia, vysvetľovania, ale aj povzbudenia, vzájomnej podpory, vytvárania priestoru a príležitostí pre diskusiu a výmenu názorov a skúseností, stimulovať tak aktívne zapájanie sa a spoločnú formuláciu názorov a pozícií. Je to o budovaní vzájomnej dôvery a komunity rovnako alebo podobne zmyslajúcich ľudí.

Efektívne vidiecke overovanie („rural proofing“)

Keďže vidiecke oblasti sú ovplyvnené veľkým počtom legislatívnych a administratívnych rozhodnutí, je potrebný mechanizmus na maximalizáciu pozitívnych a obmedzenie negatívnych vplyvov týchto rozhodnutí na vidiecke oblasti. Takýto mechanizmus, ktorý identifikuje a posudzuje vplyvy nových nariadení, plánov alebo programov na vidiecke oblasti, sa nazýva „rural proofing“, čiže efektívne vidiecke overovanie alebo rozhodovanie o vidieckych otázkach založené na dôkazoch. Tento mechanizmus musí byť integrovaný do celého systému riadenia a prispôbený konkrétnej administratívnej štruktúre krajiny.

Okrem posúdenia vplyvu určitých rozhodnutí na vidiecke oblasti je rovnako dôležitou témou aj meranie pokroku pri implementácii politik a stratégií a k tomu je nevyhnutný prístup k vysokokvalitným údajom a dátam o vidieckych oblastiach.

Lišov Múzeum na Cypre

Spoznávanie tradičných remesiel a inšpirácia pre udržateľnú budúcnosť vidieka!

Minulý týždeň sme organizovali vzdelávaciu aktivitu dospelých, v rámci program ERASMUS+ KA1 (2024-1-SK01-KA122-ADU-000195978) na Cypre. Naši účastníci sa zapojili do jedinečných aktivít, vďaka ktorým si osvojili tradičné zručnosti, preskúmali nové formy sociálneho a rodinného podnikania a inšpirovali sa cyperskými úspechmi v oblasti udržateľného rozvoja vidieckych oblastí.

NAŠA CESTA NA CYPRE ZAHŔŔĽALA:

Tvorbu tradičných mozaík v nádhernom prostredí starého olivového mlyna, ktorý bol roky opustený. Naši partneri na Cypre ho však dokázali zrekonštruovať a pretvoriť na kreatívne centrum plné remesiel a umenia – sociálny podnik, ktorý dnes slúži ako dôležitý priestor pre zachovávanie kultúrneho dedičstva.

Návštevu hlavného mesta Nikózia, kde sme sa dozvedeli viac o komplikovanom vzťahu medzi juž-

Účastníci inšpiratívnej vzdelávacej aktivity na Cypre

ným a severným Cyprom. Nikózia je jediné rozdelené hlavné mesto v Európe, čo výrazne ovplyvňuje každodenný život jej obyvateľov a identitu celého ostrova. Účastníci lepšie pochopili historické, kultúrne a sociálne aspekty, ktoré formujú moderný Cyprus.

Väčšinu času sme strávili v dedine Pano Lefkara, ktorá je zapísaná v zozname svetového dedičstva UNESCO a preslávená svojou tradičnou paličkovou čipkou a striebornými šperkami – výrobu šperkov sme aj videli. Lefkara je známa aj tým, že údajne inšpirovala samotného Leonarda da Vinci pri jednej z jeho návštev. Dedina dnes spája tradičné umenie s modernými prístupmi, čím zachováva svoju jedinečnú identitu.

Navštívili sme tiež dedinu Kato Drys, ktorá si zachovala svoje stredoveké čaro a je domovom mno-

hých rodinných podnikov a umeleckých dielní. Kato Drys predstavuje ideálny príklad, ako môže dedina oživiť svoje remeslá a kultúrne dedičstvo prostredníctvom spolupráce s miestnymi komunitami.

Venovali sme sa výrobe tradičných masiek z tekvic – Kallikantzaroi. Tieto masky predstavujú postavy z gréckych a cyperských legiend, ktoré sa spájajú s obdobím Vianoc. Podľa tradície sú Kallikantzaroi škriatkovia, ktorí vychádzajú na svet počas dvanástich dní Vianoc, aby robili neplechu. Vytváranie týchto masiek bolo nielen kreatívnou činnosťou, ale aj možnosťou preniesť sa do cyperského folklóru – niektoré masky vystavíme aj u nás v galérii.

Navštívili sme aj dedinu Kornos, ktorá je známa svojou dlhou tradíciou výroby keramiky. Kornos je jedným z najdôležitejších centier keramiky na Cypre, kde sa zachovávajú starobylé techniky a vzory už po stáročia. Miestni remeselníci tu ručne vyrábajú nádoby a dekoratívne predmety pomocou tradičných hrnčiarских kruhov a pecí. Návšteva dediny nám umožnila nahliadnúť do procesu výroby keramiky, ktorý zahŕňa nielen tvorbu, ale aj sušenie a vypalovanie, pričom každý výrobok odráža bohatú históriu a dedičstvo tejto oblasti.

Navštívili sme rodinnú farmu Lula, kde sme sa dozvedeli viac o tom, ako fungujú rodinné farmy na Cypre. Tento zážitok bol obzvlášť zaujímavý pre našich slovenských účastníkov, keďže medzi nimi boli aj farmári. Mali sme príležitosť vyskúšať si výrobu tradičných cyperských syrov Halloumi a Anari a diskutovať o možnostiach udržateľného rozvoja farmárstva.

Pri objavovaní rodinných podnikov vo vidieckych oblastiach sme zavítali aj do vinárne Christoudia Winery. Táto vináreň je rodinným podnikom, ktorý sa sústreďuje na tradičnú výrobu vína s dôrazom na kvalitu a ekologické pestovanie hrozna. Je známa svojimi ochutnávkami a produkciou, ktorá zahŕňa rôzne druhy vín od bielych, červených až po sladké dezertné vína. Návšteva vinárne bola inšpiratívna ukážka toho, ako môžu malé rodinné podniky prispievať k rozvoju regiónu a zachovaniu tradícií.

Táto mobilita nám pomáha nielen pri zachovávaní tradičných remesiel, ale aj pri budovaní lepšej budúcnosti pre našu komunitu prostredníctvom medzinárodných partnerstiev, zdieľania vedomostí a spoločne vytváraných projektov. Tešíme sa, že môžeme priniesť tieto cenné skúsenosti späť na Slovensko a implementovať ich do našej práce.

náš vidiek

3/2024

štvrtročník
ročník XXI.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

HORNÉ VESTENICE

strany 3–4

strany 5–9

DOLNÉ VESTENICE

**Udalosti
na trase
Magna Via**

strany 10–11

**Banská Bystrica
a jej osobnosti
na známkach**

strany 14–19

Obsah

- 4 Z dejín obce Horné Vestenice
- 6 Obec Dolné Vestenice
- 10 Udalosti na trase Magna Via
- 12 Liečivé rastliny nášho vidieka 5. časť
- 13 Liečivé rastliny nášho vidieka 6. časť
- 14 Banská Bystrica na trase Magna Via – vo filatelii
- 20 Jesienky

náš vidiek

Ročník: XXI.

Číslo: 3/2024

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
 Občianske združenie
 Vidiecky parlament na Slovensku
 Kapitulská 13
 974 01 Banská Bystrica
mobil: 0915 446 538
e-mail: vipa@vipa.sk
 maria.behanovska@gmail.com
 www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2024

Redakčná rada:
 Ing. Mária Behanovská,
 doc. Ing. Miroslav Habán, PhD.,
 Ing. Karol Herian, CSc
 doc. Ing. Jozef Húska, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:
Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:
Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Foto na titulnej strane obálky:
Vľavo hore: Kostol sv. Petra a Pavla, Horné Vestenice; vpravo hore: Základy kostola z 13. storočia, Horné Vestenice; dolu: Panoráma obce Dolné Vestenice

Foto na 2. strane obálky:
Fašiangy v Dolných Vestenicách

„Demokracia je organizovaná myšlienka, to je idea proti chaosu.

Demokracia, to znamená myslieť skôr než jednáš, či tým nepoškodzuješ bližneho, rodinu, národ, spoločnosť. To znamená opanovať svoje vášne, nie rozprávať, ale problémy riešiť“

Nemôžeme udalosti tvoriť. Tie sú výsledkom tisícich faktorov, na ktoré nemáme na všetky vplyv. Môžeme im však dať určitý smer, útvár.“

– MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

Príhovor do jesennej (ne)pohody

Tak máme za sebou hektické, horúce leto a už sú tu chladné jesenné rána. Tak máme za sebou hektické, horúce leto a už sú tu chladné jesenné rána. Koncom leta sme prežili aj povodne, nečakaný vpád sibírskeho chladu, pripravujeme sa na konsolidačný balíček a pred zimou očakávame nárast cien energií. Dozvedeli sme sa, že máme niekoľko čitateľov a podporovateľov, ktorí nám poukázali na účet 2% z daní. Nadchli nás oslavy 80. výročia slávneho vzopätia sa slovenského národa v Slovenskom národnom povstaní. Všetko napospol fenomenálne udalosti s veľkým dosahom na život, ale v zásade nič prevratné. Plačeme nad klimatickými zmenami, ale v histórii boli oveľa väčšie zmeny bez našej účasti, usilujeme sa o získanie darcov, ale financií je aj tak málo a hlavne, dochádza sila a motivácia, keďže Magna Via, o. z. zápasí s generačným a personálnym problémom. Potrebne sú asi nejaké motivačné impulzy, ale spätná reakcia je takmer nulová. Oživenie prinesie vyhlásenie Ženy roka – líderky a distribúcia nového čísla časopisu Náš vidiek. Tak si treba zaželať trochu odvahy a inšpiráciu čerpajme aj z citátov veľikána našej histórie – Milana Rastislava Štefánika.

Ing. Jozef Garlík, PhD.
člen predstavenstva MV

Z dejín obce Horné Vestenice

Do dejín obce sa v rokoch Slovenského štátu najvýraznejšie zapísalo SNP. Z vesteničiarov sa SNP aktívne zúčastnili asi desiatimi ako členovia partizánskej brigády Jána Žižku, viacerí v ďalších partizánskych oddieloch v okolí, ale mnohí obyvatelia pomáhali partizánom pri prechode do hôr. Neraz sa stalo, že v humne boli partizáni a v dome Nemci alebo gardisti.

Podľa zachovaných urbárskych listín základ obce tvorila urbáriálna pôda, na ktorej hospodárili sedliaci a hofieri. Vo zvýšenej miere sa pestovalo konope, vínná réva a sčasti chmeľ. Konope sa poskytovalo na výrobu plátna a konopné semeno rozdrvené so sušenými hruškami sa používalo ako posýпка na múčne jedlá. Vinohradníctvo slúžilo predovšetkým ako zdroj príjmov. Kôstky zo sliviek po vypálení sa vysypali do potoka, umyli sa a v zime sa rozbíjali a z jadier sa lisoval olej. Ovocie sa sušilo na „leskách“ v sušiarňach z nepálenej hliny, neskôr z kameňa a pálenej tehly.

Podľa zachovaných urbárskych listín základ obce tvorila urbáriálna pôda, na ktorej hospodárili sedliaci a hofieri. Vo zvýšenej miere sa pestovalo konope, vínná réva a sčasti chmeľ. Konope sa poskytovalo na výrobu plátna a konopné semeno rozdrvené so sušenými hruškami sa používalo ako posýпка na múčne jedlá. Vinohradníctvo slúžilo predovšetkým ako zdroj príjmov. Kôstky zo sliviek po vypálení sa vysypali do potoka, umyli sa a v zime sa rozbíjali a z jadier sa lisoval olej. Ovocie sa sušilo na „leskách“ v sušiarňach z nepálenej hliny, neskôr z kameňa a pálenej tehly.

Na území dnešnej obce Horné Vestenice bolo slovanské pohrebisko z 10.-12. storočia. Obec sa vyvinula zo slovanskej osady v 11. storočí. Doložená je z rokov 1332-1337 ako *Vestinic*, z roku 1349 ako *Wezthenicz ouperior*, z roku 1773 ako *Horne Westenice*, maďarsky *Felsővestenic*, *Felsővestény*. Patrila panstvu Skačany, od roku 1777 nitrianskej kapitule. V roku 1663 bola poplatná Turkom. V obci bolo mýto, dopravná a poštová stanica. V roku 1553 mala 12 port, v roku 1715 mala 25 domácností, v roku 1778 mala

Erb obce
Horné Vestenice

62 domov a 403 obyvateľov, v roku 1828 mala 81 domov a 564 obyvateľov. Zaoberali sa poľnohospodárstvom, ovocinárstvom a obchodovali so sušeným ovocím. Do 18. storočia pestovali šafrán a vinič. Šafraníci chodievali obchodovať až do Talianska. Obec si dodnes zachovala poľnohospodársky charakter. V roku 1933 bol mzdový štrajk robotníkov na stavbe vodovodu. V obci je kameňolom.

Horné Vestenice ležia v južnej časti Strážovskej hornatiny v krátkom bočnom údolí na nive rieky Nitrice. Nadmorská výška v strede obce je 240 m n. m., v chotári 227-918 m n. m. Povrch chotára tvoria druhohorné horniny, miestami s bralným reliéfom. Južné svahy sú porastené dubovo-hrabovými lesmi a bučínami.

Kostol rímskokatolícky neskorogotický z roku 1500, upravený v roku 1564, prestavaný v druhej polovici 17. storočia, v roku 1778 rozšírený a barokizovaný, zariadenie barokové z 18. storočia (svietniky z roku 1760)

V obci Horné Vestenice pôsobil Juraj Hollý (1760 – 1818), náboženský spisovateľ.

Aj keď prvé slovanské osídlenie sa predpokladá od 11. storočia, prvá písomná zmienka je až z roku 1332. V záznamoch pápežských zberateľov (poverencov svätej stolice, ktorí v katolíckych krajinách vyberali príspevok na križiacke vojny) sa píše: „Mikuláš, farár u sv. Petra, d. Vestenic, prisahá, že jeho dôchodok nečinil viac ako jednu marku. Zložil 7 grošov a 4 denáre.“

Prvá zmienka – Autorom prvej listiny, v ktorej sa spomínajú Horné Vestenice (*Wezthenicz superiori*) je zoborský opát Tomáš. Listina je dohoda medzi zo-

borským opátom Tomášom a ostrihomským arcibiskupom Čanadínom z Telegdu o vyberaní desiatkov. Táto listina je datovaná k sviatku Očistenia Panny Márie – 10. februára 1349 (*Datum in octavis festi Purifica tionis Beatae Mariae Virginis. Anno Domini M.CCC.XLIX.*)

Šafrán: V 17. storočí sa rozšíril ovocinárstvo a pestovanie šafránu. Šafrán preslávil obyvateľov Horných Vesteníc vo svete. Šafrán bol mimoriadne kvalitný a obchodníci s ním chodili až do Talianska a Chorvátska.

V druhej polovici 19. storočia rozšírili obchodníci sortiment o sušené ovocie. Začiatkom 19. storočia perenospóra zničila vinice a začalo sa rozširovať ovocinárstvo. Pestovali sa hlavne jablone. Veľkým prínosom bolo zavedenie štepenia. Ovocie sa sušilo, zo sliviek sa varil lekvár a pálili sa alkoholické nápoje.

V rokoch 1928-1929 mrazy zničili väčšiu časť ovocných stromov. Keďže vesteničiar sa špecializovali na ovocinárstvo, snažili sa tieto škody rýchlo nahradiť. Uskutočnila sa hromadná výsadba nových stromkov a obchodovalo sa aj s „ovocím na koreni“ – to

Križ chorvátskych obchodníkov z 18. storočia

Letecký záber na Horné Vestenice

znamenal, že vesteničiar kupovali z jari budúcu úrodu, hlavne v Moravciach, Látkovciach a Klátovej Novej Vsi.

Pokrok v roku 1935 – Hornovesteničiar boli vždy prezieravými ľuďmi, o čom svedčí aj jeden z prvých vodovodov v kraji. Bol postavený v roku 1935. Je to vodovod gravitačného typu a po pripojení prameňa z Čihoca slúži dodnes. Výraznejšie premeny začala v roku 1946 elektrifikácia. V roku 1949 sa utvorili priestory pre dve triedy meštianky a neskôr ďalšie dve triedy. V roku 1966 bol svojpomocne postavený kultúrny dom a MNV.

Dominantou obce je kostol zasvätený apoštolom sv. Petrovi a sv. Pavlovi (pozri foto na titulnej strane časopisu) na vyvýšenom mieste na východnom okraji obce. Bol postavený okolo roku 1500, upravený v roku 1564. V druhej polovici 17. storočia bol kostol prestavaný a v roku 1778 rozšírený prístavbou kaplnky, barokizovaný a tiež sa zvýšila výzdoba kostola – oltár, krstiteľnica a kazateľnica so svätým Michalom. Vďaka centrálnej polohe v rámci vestenickej doliny bol farským kostolom pre obce Horné Vestenice, Nitrica, Sučany, Račice, Dvorníky nad Nitricou a Dolné Vestenice. Dnes je farským kostolom obcí Horné Vestenice, Nitrica a Dolné Vestenice. V roku 1963 bol kostol vyhlásený za kultúrnu pamiatku.

ZDROJ

1. Z dejín obce Horné Vestenice <https://hornevestenice.sk/obec/kronika/>

Obec Dolné Vestenice

Vestenická dolina podobne ako celá Hornonitrianska kotlina bola osídlená až na sklonku neskorej doby kamennej. V období Veľkomo-ravskej ríše bolo Horné Ponitrie husto osídlené. Význam pre osídlenie tohto územia mala obchodná cesta, ktorá prechádzala povodím rieky Nitrice.

Obec Dolné Vestenice vznikla asi v polovici 11. storočia ako súčasť panstva Nitrianskeho hradu. Od konca 11. storočia patrila Nitrianskemu biskupstvu. Prvá listinná zmienka pochádza až z roku 1349 pod menom Westhenicz Inferior. V tejto listine sa potvrdzuje dohoda medzi zoborským opátom Tomášom a ostrihomským arcibiskupom Čanadínom z Telegdu o vyberaní desiatok od poddaných. Druhá listina je z roku 1647. V nej udeľuje práva libertína dolnovestenickému sedliakovi Jurajovi Slivkovi. Libertíni boli poddaní, ktorí boli oslobodení od roboty, ale poskytovali aj iné služby. V tejto listine bolo ustanovené, že v prípade vojenských výprav budú libertíni poskytovať vojenskú pomoc, vlastného koňa i svoju zbraň.

V 15. storočí vznikla v obci organizovaná obecná správa s vlastnou kancelárskou činnosťou a obecným symbolom. Heraldicky upravený historický symbol mal byť nasledovný: modrý štít, postava červeno-odetého svätého Jakuba stojaceho na zelenej pažiti. Na pleciah má strieborný plášť, na hlave (biely) strieborný klobúk, v ruke striebornú palicu s príviazanou tekvicou, modrý štít.

Vestenická dolina prešla ťažkou skúškou histórie. Neobišli ju nové myšlienkové prúdy, vnútropolitické otrasy v 16. storočí a stála vo víre politických a vojenských akcií počas celého 17. storočia. Boľavé rany zanechali v živote jej ľudu najmä ničivé stavovské povstania a turecké výboje.

Erb obce
Dolné Vestenice
.....

SPOJITOSŤ OBCE S CESTOU VIA MAGNA :

V roku 1564 bola zriadená v Dolných Vesteniach poštová stanica za účelom spojenia Viedne so Sedmohradskom. Tým získali Vestenice priame spojenie s ďalšími strategickým mestami v Uhorsku. Pod vplyvom tureckého nebezpečenstva vzrástol do istej miery hospodársky a politicko-strategický význam Dolných Vesteníc. Asi okolo roku 1547 prechádzala obcou

významná dopravná tepna z Viedne cez Bratislavu.

Daňový súpis z roku 1553 uvádza, že sa v obci zdaňuje 14 port, čo predstavovalo v skutočnosti približne 28-35 poddanských usadlostí.

Z výrobnotechnických zariadení bol v obci mlyn na jeden kameň, z ktorého musela obec platiť regálny poplatok za príslušný výnos. Najviac zatažovala poddaných povinná robotná renta. Podľa dispozícií zemepána museli zväčša na úkor svojho hospodárstva poberať ovocie a zabezpečiť kosbu a žatvu. I vo Vesteniach sa ujala na istý čas reformácia. Jedným z jej významných predstaviteľov bol kaplán Martin Fáber. V roku 1560 sa vo Vesteniach prijímalo pod obojakým spôsobom.

ĎALŠIE DEJINY (17.-18. STOROČIE)

Podrobnejšie údaje o postavení Dolných Vesteníc, o hospodárskych pomeroch a sociálnu štruktúru obyvateľov sa dozvedáme až z urbárov v 17. storočí. (*Urbarium Cathedralis Ecclesie Nitriensis* 1626 a 1694). Boli správnym hospodárskym centrom biskupských majetkov – tzv. officiolátu. Hospodársky základ tvorilo 18 a 3/4 sesíi urbári-

Dolné Vestenice z vtáčej perspektívy
.....

álnej pôdy, na ktorej hospodáril 54 sedliakov. Za používanie urbáriálnej pôdy platili svojmu zemepánovi – Nitrianskemu biskupstvu – peňažnú rentu (cenzus) a odvádzali naturálnu a robotnú rentu. Základom výroby bolo poľnohospodárstvo. V rastlinnej produkcii popredné miesto zaujímalo podľa urbáriátu pestovanie obilnín, a to: pšenice, jačmeňa, ovsu a prosa. Z priemyselných plodín sa pestovalo sčasti chmeľ a konope. Konopné vlákno bolo základom pre výrobu plátna, ktoré sa používalo ako najbežnejší materiál na zhotovovanie odevov. Veľký záujem bol o i o konopné semeno, z ktorého sa lisoval olej. Produkcia chmeľu sa využívala v miestnom pivovare, ktorý patrila obci. Obec zaň musela platiť zemepánovi 2 merice chmeľu. Zo strukovín sa pestoval hrach, zo zeleniny povinne najmä kapusta a cibuľa. I z týchto produktov musela obec odvádzajú povinne naturálne dávky (1 mericu hrachu, 24 kapustných hláv a spoločne za obec 2 merice

cibule). Svoje miesto malo v tomto období i pestovanie vinnej révy. Sedliaci vlastnili 78 pol viníc, želiar s domom jednu vinicu a želiar bez domu 3/4 vinice. Vesteničania ho mohli čapovať a predávať 5-krát do roka na veľké sviatky. Predpoklady na bohatý úradu dávali mimoriadne priaznivé prírodné podmienky. V 17. storočí sa preto Vestenická dolina stala významnou ovocinárskou oblasťou. Výraznejší hospodársky vzostup Dolných Vesteníc a jej obyvateľov brzdili turecké výboje a plienenie. Obec bola spustošená, obyvatelia boli nútení platiť dane. Ohrozované boli i poštové stanice v pásme tureckého nebezpečenstva. Z tohto dôvodu bola i Vestenická stanica preložená do Považskej Bystrice. Neustále vojny, strata poštovej stanice, ale najmä daňové zataženie, spôsobili v 17. storočí veľmi zlú hospodársku situáciu vestenického obyvateľstva. Katastrofou pre hornú Nitru bolo Tökölyho povstanie, ktorého vojská vyplenili Prievidzu a široké okolie.

Rok 1736 priniesol dve závažné zmeny do života obcí Vestenickéj doliny. Ruší sa tzv. officiolát a vytvára sa Domínium Skačany. Upadajúce príjmy panstvo nahradilo vyberaním dávok zo šafranu. Vestenický šafrán mal zvučné meno nielen na domácom, ale i zahraničnom trhu. Zásľuhou jeho kvality získavajú Dolnovesteničania nový druh obživy – obchod. Dikálny súpis z roku 1753 uvádza, že obchodom so šafranom sa zaoberalo v Dolných Vesteniciach 30 obyvateľov. Obchodníci z tejto oblasti chodili predávať šafrán až do Talianska. Ďalším doplnkovým zamestnaním bolo chytenie čvíkot. Čvíkoty boli drozdovité vtáky, ktoré sa chytali pre chuťné mäso s príchuťou borievok. Urbár predpisoval odovzdávanie 100 kusov vtáctva pre biskupskú kuchyňu. Pre panstvo sa stali vyhľadávanou pochúťkou, za ktorú sa platilo 5 – 6 denárov. Tradícia tohto nezvyčajného zamestnania pretrvávala až do roku 1932, kedy bol vydaný zákon na ochranu vtáctva.

Prírodné pomery vytvárali mimoriadne priaznivé podmienky i pre pestovanie ovocia a vínnej révy. To sa sústredilo najmä na svahoch vrchov. Pôvodne sa kládol väčší dôraz na pestovanie vínnej révy, ktoré bolo prvoradé. Ovocné stromy tvorili iba súčasť vinohradov. Nachádzali sa v chotárnej časti Stráň. Kopcovitý terén zabezpečoval Vesteničanom aj dostatok pasienkov a dreva, ktoré bolo nielen palivovým zdrojom, ale so súhlasom panstva i vhodným stavebným materiálom. Doplnkovým zdrojom obživy sa stalo i remeselníctvo hlavne počas zimných mesiacov. V obci boli dvaja sedliaci, obuvník, jeden mäsiar a mlynár, ktorí rozlohou svojich majetkov patrili k najbohatšej vrstve. Napriek spomenutým netradičným spôsobom obživy obyvateľstvo Dolných Vesteníc trpelo nedostatkom potravín. Poľnohospodárstvo zostávalo i naďalej hlavným zdrojom obživy. Potvrďuje to i daňový súpis z roku 1715, v ktorom je prvá zmienka o pestovaní vínnej révy. Na úkor chovu poľnohospodárskych zvierat sa čoraz viac venovala pozornosť rastlinnej produkcii a pestovaniu viniča. Ďalšou významnou plodinou boli konope, ktoré sa využívalo na výrobu plátna. Okrem toho sa pestoval chmel, kapusta, obilie a obyvateľstvo sa zaoberalo vinohradníctvom a včelárstvom.

Nové skutočnosti priniesol tereziánsky urbár. Mária Terézia, vtedajšia cisárovná a kráľovná

Uhorska, tak uskutočnila reformu vládnuccich pomerov na vidieku.

V roku 1700 dal postaviť dolnovestenický občan Martin Michalovič, zvaný Michaleje, kaplnku na spôsob kostolíka, ktorá bola zasvätená svätému apoštolovi Jakubovi staršiemu. Podľa dostupných informácií žilo v obci 70 poddanských, 5 želiarskych a 11 hofierskych rodín. Sociálne rozvrstvenie obyvateľstva bolo nasledovné: najbohatší sedliaci vlastníci 1/2 sesie, stredne majetkovo postavení sedliaci vlastníci 1/4 sesie, želiari vlastníci dom, no nevlastníci žiadnu pôdu. Najchudobnejšou vrstvou boli hofieri, ktorí nevlastnili ani dom, ani pôdu a boli ekonomicky závislí od bohatších gazdov. Zvláštnu kategóriu tvorili bača Juraj, magister pošty Michal Jonáš a mlynár Andrej Dubina. Obyvateľstvo muselo zo svojej produkcie splácať rentu nitrianskemu biskupstvu v naturáliách, ale od roku 1769 po reforme vidieka mohli splácať rentu aj v peniazoch. Postupne zaniká tzv. robotná renta a nahrádza sa spomínanou peňažnou rentou. Robotná renta bola totiž hlavnou príčinou stagnácie poddanského hospodárstva. Zabraňovala roľníkom, aby venovali dostatočnú pozornosť obrábaniu vlastných polí, čím sa znižovala produktivita a hospodárstvo upadalo. Na druhej strane peňažnou rentou panstvo získavalo priamy finančný zisk. Daňový súpis z roku 1778 registruje v obci 524 obyvateľov, domy boli z pálenej tehly. V obci pri požiaroch v roku 1790 zhorela veľká časť obce a kaplnka.

V 18. storočí pri ďalšom sčítaní ľudu v roku 1869 bol zistený počet obyvateľov 570, výmera chotára 2309 katastrálnych jutár. Na tejto výmere hospodárili dvaja veľkostatkári a 111 malých vlastníkov, ktorí bývali v 81 domoch. Obyvatelia Dolných Vesteníc sa v tejto dobe venovali hlavne pestovaniu šafranu. Ďalšou významnou plodinou bolo konope na výrobu plátna. Okrem toho sa pestoval chmel, kapusta, obilie a zaoberali sa taktiež vinohradníctvom a včelárstvom a napokon aj ovocinárstvom. Po splnení renty chodili predávať produkty po celom Uhorsku. Jedným zo zdrojov obživy bolo aj vtáčníctvo – chytenie čvíkot. Čvíkoty boli drozdovité vtáky, ktoré sa chytali pre chuťné mäso s príchuťou borievok. Čvíkoty chodili predávať Dolnovesteničania i na Dolnú zem.

OD POĽNOHOSPODÁRSTVA K ZAČIATKOM PRIEMYSLU...

V 19. storočí sa v Dolných Vesteniciach začína rozvíjať obchodná činnosť. Prvou oblasťou bolo ovocie, a to čerstvé, sušené, ďalej vo forme rôznych druhov lekvárov i spracované na destilát. Druhá oblasť rozvíjali tzv. „šafraníci“, ktorí obchodovali predovšetkým s predmetmi dennej spotreby. Spôsob tohto obchodovania sa opisuje nasledovne: Vestenice sú dedina so zvláštnou vrstvou obchodníkov, ktorí sú známi v celej krajine ako „šafraníci“, „... Predávajú lacný strižný tovar všetkého druhu, nože, ihly, prstene a podobné drobnosti každodenného luxusu. Tovar majú zabalený vo veľkých škatuliach, ktoré nesie kôň...“

Sčítanie ľudu z roku 1869 nám poskytuje pohľad na ekonomicko-sociálny profil obce v druhej polovici 19. storočia. Toto obdobie je charakteristické malým prírastkom obyvateľstva. Výmera pôdy predstavovala 2309 katastrálnych jutier a 310 siah. Na výmere prosperovalo 111 malých vlastníkov, ktorí bývali v 81 domoch. Obec bola zisková. Pôda bola rozdelená do prvej a štvrtej triedy. Prvoradým pre obyvateľstvo bolo poľnohospodárstvo, chov oviec, ošípaných a koní. Doplnkovým zamestnaním zostával naďalej i potulný obchod – predovšetkým s ovocím. Práve táto skutočnosť – neschopnosť pôdy zabezpečiť dostatok obživy pre obyvateľstvo – bola dôsledkom toho, že roľníci boli často nútení odchádzať s rodinami až na Dolnú zem. Zlé hygienické pomery, v ktorých žili, mali za následok infekčnú chorobu zvanú trachóm. Podľa prieskumu z roku 1877 patrili priedvzský okres medzi najzomorennejšie okresy Slovenska. Z tohto dôvodu bola v roku 1925 zriadená v obci trachómová stanica. Po roku 1970 sa trachóm už v Dolných Vesteniciach nevyskytoval.

Neutešenú situáciu sa však koncom minulého storočia snažila zlepšovať zakladaním nových pracovných možností bratislavská Priemyselná a obchodná komora. Na základe jej aktivity a vďaka bohatstvu hornonitrianskych lesov sa vytvorili vhodné pod-

mienky pre vznik drevárskeho priemyslu v tejto časti Nitrianskej župy. Tieto sa realizovali v podobe prvého väčšieho drevárskeho podniku – továrne na paličky v Dolných Vesteniciach. Jej zakladateľom bol Rakúšan Mórítz Korb, ktorý v roku 1892 odkúpil vtedajší mlyn a tým získal vhodné priestory na zavedenie výroby palíc a rúčok na dáždniky. Už prvé dva roky po začatí výroby zamestnávala tovareň 108 robotníkov, čo značne oživilo zamestnanosť v tejto doline. V roku 1896 sa novými spolujaziteľmi „paličkárne“ stali priedvzský právnik Dr. Zigmund Gömöry a veľkostatkár z Krnče gróf Gabriel Matuschka. Výrobky si našli odbyt na trhoch v Nemecku, Francúzsku, Anglicku, Taliansku. Na prelome storočia, kedy mali Vestenice 805 obyvateľov bolo v počte 86 zamestnaných práve v drevárskom priemysle. Týmto bol položený základ terajšej gumárenskej výroby. V 20-tych rokoch 20. storočia sa však výroba dostáva do krízy a fabrika bola čoraz častejšie stratová. Vrchol úpadku nastáva v období celosvetovej hospodárskej krízy a v roku 1931 fabrika zaniká.

Minister obrany SR Peter Gajdoš v roku 2020 obec ocenil „Pamätnou medailou k 75. výročiu Slovenského národného povstania a skončenia druhej svetovej vojny“ ako obec, vypálenú počas druhej svetovej vojny.

ZDROJE

1. Pamätná medaila k 75. výročiu Slovenského národného povstania a skončenia druhej svetovej vojny [online]. Bratislava: Vojenský historický ústav 2019, [cit. 2023-04-21]

2. Zoznam vypálených miest a obcí [online]. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2023-04-18, [cit. 2023-04-21]. Poskytnuté v zmysle zákona č. 211/2000 Z.z. o slobodnom prístupe k informáciám.

<https://www.dolnevestenice.sk/fotogaleria>

Udalosti na trase Magna Via

Slávnostné uvedenie knihy o činnosti občianskeho združenia
EX LIBRIS AD PERSONAM HLOHOVEC

Občianske združenie EX LIBRIS AD PERSONAM HLOHOVEC v roku 2023 oslávilo 20. výročie svojho vzniku. V centre jeho záujmu a aktivít je Hlohovec – mesto ruží, vína a renesančnej učnosti, v ktorom sa v minulosti narodilo a pôsobilo množstvo významných osobností v národnom i medzinárodnom meradle.

7. septembra 2024 bola v Mestskom kultúrnom centre v Hlohovci uvedená do života pamätná publikácia o 20-ročnej pôsobnosti združenia. Nová publikácia nesie názov: *Dvadsať rokov od kníh k osobnostiam Hlohovca: Príbeh o.z. EX LIBRIS AD PERSONAM HLOHOVEC*.

Ide o prierezovú knihu s množstvom informácií a fotodokumentáčného materiálu, ktorá sprítmňuje kultúrnu stopu združenia v Hlohovci. Podujatie sa nieslo v slávnostnom duchu a príjemnú atmosféru podvečera spríjemnila gitarovým vstupom moderátorka Lívia Doležalová.

Následne prečítala zdravicu čestného občana mesta Hlohovec Karola Heriana. So symbolom kvitnúcej ruže mesta boli previazané ďalšie pozdravné príhovory a gratulácie prítomných, ktorí spomínali zaslužilých členov združenia a ďakovali za ich činnosť. Prítomným sa prihovorili aj autori knihy, bývalá podpredsedníčka združenia Helena Pekarovičová a súčasný predseda Marián Kamenčík. Prítomným priblížili históriu združenia, spomenuli aj bývalých členov, ktorí už nie sú medzi nami a naznačili výhľady do budúcnosti. Súčasťou slávnosti bolo aj premietnutie videozáznamu a reportážami prierezovo mapujúcimi činnosť združenia. Ku gratuláciám prispeli z dialky okrem spomínaného čestného občana mesta Karola Heriana aj hlohovský rodák a fotograf Pavol Remiáš, aktuálne pôsobiaci na Hornej Nitre, rodák Ján Všetěčka-Konstanty z Nitry, publicista Peter Kováčik, fotograf Milan Gross, riaditeľ Obchodnej akadémie v Prievidzi Ivan Kadlečík a riaditeľ

Hornonitrianskej knižnice v prievidzi Marek Miťaš. Knihu uviedol do života a poprial jej úspechu čitateľov filatelista, poštový historik a dlhoročný podporovateľ združenia Ivan Tvrďý.

HISTÓRIA SÚŤAŽE EX LIBRIS

Súťaž EX LIBRIS HLOHOVEC je ojedinelá v strednej Európe a získala si už priaznivcov v mnohých krajinách sveta. EX LIBRIS Za sedem rokov jej trvania sa do nej zapojili deti, učitelia, knihovníci a rodičia z Argentíny, Belgicka, Českej republiky, Estónska, Chorvátska, Indie, Litvy, Macedónska, Mexika, Nemecka, Poľska, Ruska, Slovinska, Srbska a Čiernej Hory a mnohých miest Slovenska.

Projekt súťaže vznikol v roku 1997 na pôde Mestskej knižnice v Hlohovci, ktorá je od roku 1993 členskou knižnicou UNESCO Network of Associated Libraries. Jej autormi sú grafik a zberateľ ex libris Viktor Chrenko, Helena Pekarovičová a Eva Úradníková. Knižnica využila svoje zahraničné kontakty i priazeť svetovej organizácie UNESCO, aby vdýchla tejto súťaži medzinárodný charakter. V histórii súťaže bol významný rok 1999, keď súťaž po prvýkrát finančne podporilo UNESCO. V roku 2000 zaradilo Ministerstvo kultúry SR súťaž EX LIBRIS HLOHOVEC do Kampane Rady Európy – Európa, spoločné dedičstvo. V roku 2001 sa vďaka vydavateľstvu SOFA podarilo vydať katalóg víťazných prác EX LIBRIS z prvých piatich ročníkov súťaže EX LIBRIS HLOHOVEC 1997 – 2001, ktorý podáva ucelený obraz o tvorivosti detí a kvalite súťažných prác i zaujímavé údaje o jednotlivých ročníkoch. Od roku 2004 prebralo hlavnú zodpovednosť za organizáciu súťaže občianske združenie EX LIBRIS AD PERSONAM HLOHOVEC – Od kníh k osobnostiam Hlohovca.

Pozývame v mesiaci október:

Frašťacký trň 2024

(4. 10. – 9. 11. 2024)

4. októbra o 16.30 vás srdečne pozývame do Výstavnej siene Vlastivedného múzea v Hlohovci na slávnostné vyhlásenie výsledkov 15. ročníka medzinárodnej súťaže kresleného humoru FRAŠŤACKÝ TRŇ. Súčasťou slávnosti bude vernisáž výstavy súťažných prác Frašťacký trň, výstavy kresleného humoru chorvátskeho karikaturistu Damira Novaka „S karikatúrou po celom svete“ a slovenského karikaturistu Petra Sedláka „Majster čistých línií Peter Sedlák“. A nebude chýbať ani dvojica skvelých hudobníkov Peter Remiš z hudobnej formácie Slniečko a Stano Standard Kamenčík, ktorí spoločne zahrajú exkluzívne pre Frašťacký trň.

Ex libris ad personam Hlohovec
Trnavský samosprávny kraj - Vlastivedné múzeum v Hlohovci
Vás pozývajú na prehliadku výstav

Frašťacký TRŇ
15. ročník
kresleného humoru

S KARIKATÚROU
po celom svete
kreslený humor Damira Novaka

MAJSTER
čistých línií
kreslený humor Petra Sedláka

4. október - 9. november 2024
Výstavná sieň Vlastivedného múzea, Rázusova ulica 6, Hlohovec

ELAP Trnava, M Trnava, TT SK Trnava, Trnavský samosprávny kraj, Úrad na podporu kultúry, Súťaž z verejných zdrojov podporil, HLOHOVEC, Mesto Hlohovec, U

Otvorené: utorky 8.00 - 16.00 • sobota 13.00 - 18.00

Ďakujeme za podporu NSK
na vydávanie časopisu
Magna Via / Náš vidiek

„Realizované s finančnou podporou
Nitrianskeho samosprávneho kraja“.

Liečivé rastliny nášho vidieka

5. časť

Čakanka obyčajná – *Cichorium intybus* (L.) je rastlina z čeľade astrovité (Asteraceae).

Ludovo je nazývaná cigória, korenie sv. Petra

OPIS: Čakanka je trváca bylina 30-130 cm so silne rozkonárenou bylou a riedko srstnatou stonkou.

LISTY: Prízemnú ružicu listov tvoria laločnaté listy, na byli sú podlhovasté nedelené listy.

KVETY: Tvoria päťpočetné jazykovito usporiadané úbory s piatimi tyčinkami zrastenými s korunkou.

Bývajú modré, zriedka biele.

KVITNUTIE: v júni, v júli až v septembri

POUŽÍVANÁ ČASŤ RASTLINY: Čakanku pestovali už starí Egypťania a vážili si ju ako šalátovú zeleninu nie menšiu dobrú povest mala aj v lekárstve. Veľmi hľadaným takmer všeliekom boli najmä kvety a plody. Povery a čary okolo nej pretrvali dodnes Kto sa natrel jej šťavou zmiešanou s olejom nadobudol krásu a obľubu u každého a všetko sa mu darilo. Koreň je už od roku 1690 známy ako náhradka kávy v Holandsku. Dáva silnú nektárovú i pelovú znášku. Predmetom zberu ja najmä koreň, ktorý obsahuje predovšetkým rezervný fruktózan

inulín, horký glykozid intybin, mliečnu šťavu s horkými látkami cholín, redukuje cukry, živcové i slizovité látky a soli draslíka. Častejšie sa zbiera vňat (kvitnúce vrcholky – *Herba cichorii*). Kvety sušením strácajú bielu farbu.

ROZŠÍRENIE A VÝSKYT: Na území Slovenska je hojne rozšírená, rastie ako burina, ojne rozšírená od nížin po podhorský stupeň, najmä pri cestách, na suchších lúčach, medziach a rumoviskách.

Čakanka obyčajná,
foto Seweryn Olkowicz

MOŽNOSTI ZÍSKANIA: Čakanka sa pestuje ako zelenina na šaláty, alebo ju môžeme zberať v prírode. Koreň sa vykopáva vypichovacím rýlom v septembri – októbri výhradne z divorastúcich rastlín. (pestované majú iné obsahové látky). kvitnúca vňat sa zberá počas obdobia kvitnutia.

OBSAHOVÉ LÁTKY: Droga nemá pach a chuť horko. Hlavné obsahové látky sú v štave. Ide o horké obsahové látky terpenového charakteru – laktucin a laktukopikrín, ďalej triterpenové deriváty, kyselinu stearovú a octovú, manit a kyselinu octovú a cholín, arginín, inulín, levulózu, (kyselinu cichoriovú), z populovín najmä vápnik, fosfor, železo. Inulín – rezervná látka astrovitých rastlín sa ukladá v nich namiesto škrobu.

LIEČIVÉ VLASTNOSTI, ÚČINOSŤ A POUŽITIE: Pokusmi na zvieratách sa dokázalo, že zápar má mierny účinok na vypudzovanie žlče (choleretický) – dávka vňate je 1 lyžička na zápar, 3-x denne šálku. Inak drogy slúžia na povzbudenie chuti (horčínové tonikum), stomachikum, (tzv. krvčistiacie), mierne prehánavé, zvonka slúžia na obklady pri bolestivých zápaloch alebo vredoch.

INÉ POUŽITIE: Ako nie celkom spoľahlivé choleretikom sa používa rovnaký diel koreňa čakanky a púpavy (1 polievková lyžica šálku vody (5 minút variť a precediť) najmä pri žlčníkových chorobách. Koreň sa spracúva na bezkofeínovú kávu.

ZDROJE

https://sk.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cakanka_oby%C4%8Dajn%C3%A1#/media/S%C3%BAbor:Cichorium_intybus_Slovakia.jpg

Jaroslav Kresánek, Jindřich Krejča: Atlas liečivých rastlín a lesných plodov, Neografia – Martin, 1977, vydanie 1, s. 168-169

Jaroslav Kresánek, Dionýz Dugas, 1985, vydavateľstvo Osveta, 320 strán, 70-048 – 85

Liečivé rastliny nášho vidieka

6. časť

Kostihoj lekársky (*Symphytum officinale*) je rastlina z čeľade borákovité (Boraginaceae).

Ludovo je nazývaný čierny koreň, dobrý koreň, medunica, svalník. Pomenovanie má podľa stredovekej indikácie – používal sa na

liečbu zlomenín.

OPIS: Kostihoj lekársky je trváca bylina s repovitým, pozitívne geotropickým podzemkom (čiernym koreňom) a s 60-90 cm vysokými, hore rozkonárenými, odstávajúco štetinatými a krídlovito hranatými štvorhrannými stonkami.

LISTY: Dolné listy sú krídlovito stopkaté, horné sediace, krídlovito zbiehavé, všetky jednoduché, nedelené, podlhovasto vajcovité. so striedavými, drsnými, podlhovasto kopijovitými listami. V pazuchách listov na konci stonky rastú závinke modrofialových kvetov. Plody sú tvrdky. Celá rastlina je drsno štetinatá.

KVETY: Drobné úbory sú zoskupené vo zväzoch a tvoria husté metliny na koncoch vidlicovitých konárikov, príjemne voňajú.

KVITNUTIE: Rastlina kvitne v máji až v septembri, má pomerne veľké kvety a hojne meduje. Peľu dáva málo.

POUŽÍVANÁ ČASŤ RASTLINY: predmetom zberu je (*Radix symphyti*), zriedkavo zbieranou časťou rastliny sú zdravé listy zbierané počas kvitnutia (máj – júl) alebo celá vňat. (*Herba symphyti*) koreň a kvitnúca vňat.

ROZŠÍRENIE A VÝSKYT: Rastie v celej Európe od nížin po horský stupeň, najmä vo svetlých lesoch, na vlhkých lúčach, pri potokoch a priekopách. Obľubuje vlhké hlinité pôdy bohaté na živiny.

MOŽNOSTI ZÍSKANIA: Korene sa vykopávajú v jeseni (september – október) prípadne až november. Treba ich dobre umyť, hrubšie pozdĺžne prerezať a sušiť na slnku. odporúča sa dosušiať ich umelým teplom do 45 stupňov, lebo schnú veľmi pomaly.

OBSAHOVÉ LÁTKY: Drogy obsahujú veľké množstvo trieslovín (vňat asi 8-9 %, koreň 5%), potom sliz, centrilne tlmivo pôsobiace alkaloidy (konsolidín, konsolidín, symfytocynoglosín, významný je purínový derivát alantoin, cholín, asparagín a trochu silice. Alantoin má predovšetkým schopnosť podporovať liečenie rán a má aj diuretické účinky.

LIEČIVÉ VLASTNOSTI, ÚČINOSŤ A POUŽITIE: Vnútorne užívanie drog je dnes zriedkavé, aplikujú sa pri chronických zápaloch dýchacích ciest so silným zahlienením (expektorans), pri pľúcnych a vredových ochoreniach, zmiernuje bolesti pri žalúdočných vredoch, pri ťažkostiach s močením (diuretikum) a proti hnačke.

INÉ POUŽITIE: Uvádza sa vplyv na krvný tlak (podľa dávky znižuje alebo zvyšuje krvný tlak). Bežné je vonkajšie použitie vo forme horúcich bylinných obkladov, v mastiach, náplastiach a čajovinových zmesiach. Napomáha tvorbe kalusu pri zlomeninách uvoľňuje bolesti kĺbov šliach a svalstva (dávka 3-5 gramov na odvar). Kostihoj sa pestuje aj ako krmivo pre ošípané.

Kostihoj lekársky

ZDROJE

1. https://sk.wikipedia.org/wiki/Kostihoj_lek%C3%A1rsky

2. Volák, Jan, Stodola, Jiří, Severa, František: Velká kniha léčivých rostlín. 1987. vyd. Bratislava : Príroda

3. Jaroslav Kresánek, Jindřich Krejča: Atlas liečivých rastlín a lesných plodov, Neografia – Martin, 1977, vydanie 1, s.168-169

4. Jaroslav Kresánek, Dionýz Dugas, 1985, vydavateľstvo Osveta, 320 strán, 70-048 – 85

Banská Bystrica na trase Magna Via – vo filatelii

Naším dnešným pokračovaním putovania po trase Magna Via s Občianskym združením Magna Via o.z. slovenským vidiekom sa presúvame z horného Ponitria, ponad geografický stred Európy na Skalke pri Kremnici, do povodia rieky Hron. Smerujeme priamo do srdca Slovenska, do Banskej Bystrice, ktorá bola v r. 1944 centrom Slovenského národného povstania, kde sa nedávno konali celonárodné oslavy 80. výročia tejto významnej dejinnej udalosti. SNP sa radí k najväčším protinacistickým povstaniam

v Európe a slovenský národ sa ním zaradil k víťazným krajinám 2. svetovej vojny. Ako býva zvykom, aj táto téma je u nás predmetom kontraverzií. Výročie, jeho oslavy, boli dôvodom na vydanie poštovej známky, ktorej námetom je ikonická budova pamätníka SNP v centre mesta postavená v r. 1969 podľa návrhu prof. Ing. arch. Dušana Kuzmu. Stavba predstavuje rozpoltené srdce vtedajšej, žiaľ i súčasnej slovenskej spoločnosti. O umiestnení pamätníka sa rozhodlo už v r. 1957 na základe architektonickej súťaže, v ktorej zvíťazili Milan Kodoň a Emanuel Hruška. Okrem spomenutej významnej udalosti, jej aktuálneho výročia, si dnes prostredníctvom filatelie priblížime viacero pozoruhodností spojených s mestom pod Urpínom. Nejedna z nich predstavuje výnimočnosť v európskom, ale aj svetovom meradle.

obr. 2 Banská Bystrica na známke z roku 1955

S kôr, než sa prejdeme po Banskej Bystrici – pre tých, čo nepoznajú Magna Via – krátka informácia: pomenovanie **Magna Via** patrí starej cisársko-kráľovskej poštovej ceste v Rakúsko-Uhorsku, ktorú vybudovali po bitke pri Moháči (1526), keď Turci obsadili stred mo-

obr. 3 Znáмка k 80. výročiu SNP

narchie. Nové bezpečné spojenie viedlo územím 5 dnešných štátov – z Viedne cez Bratislavu, Hlohovec, cez Turiec a Liptov do Sobraniec, Mukačeva, Debrecínu a končila v rumunskom meste Sibiu (vtedajší Hermannstadt). Asi polovica 1000 km dlhý Magna Via prebiehala územím Slovenska,

kde mala 56 preprahacích staníc. V centrách niektorých miest, ktorými cesta prechádzala, boli nedávno osadené pamätne žulové dlaždice s emblémom cesty Magna Via. Je najstaršou a najdlhšou historickou cestou našej krajiny. Stanice, poskytujúce nocľah, stravu a oddychnuté kone, boli od seba navzájom vzdialené 2 poštové míle (asi 15 km). Prepravcovia, zvaní „postilióni“, svoj príchod na koňoch alebo s poštovými vozmami (diligenciami) oznamovali trúbkou, ktorá zostala symbolom pošty dodnes.

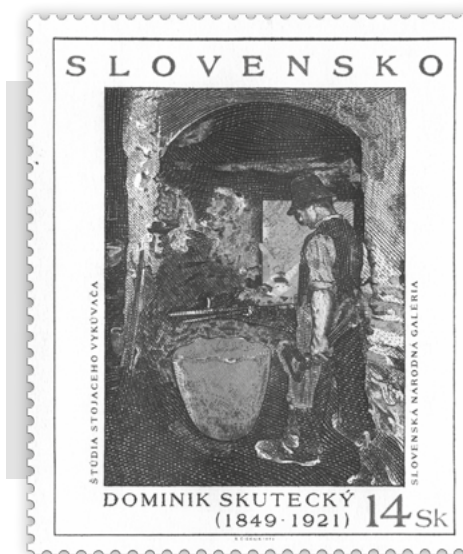

obr. 4 Poštové múzeum, Banská Bystrica

Takáto trúbka (ale aj dominanty a erb mesta B. Bystrice) sú zobrazené na známke venovanej **Poštovému múzeu** v Banskej Bystrici (Obr. 4), ktoré sem prestáhovali v r. 1997. V tomto múzeu sa nachádza aj najstaršia známa poštová zásielka z B. Bystrice, ktorá pochádza z roku 1770, teda ešte z predpečiatkového obdobia. Vzácná zásielka je v exponáte *Dejiny pošty a poštovníctva Banskej Bystrice*, ktorý zostavil filatelist Hubert Dobál. Poštová história B. Bystrice je však staršia. Potvrďuje to zakladacia listina poštového úradu v B. Bystrici (vtedajší názov mesta *Neusohl*) z 10. 7. 1644. Úrad sídlil pri sútoku Hrona a potoka zapísaného ako „Harmaniczka“, na dnešnom Huštáku. Doklad o tom sa nachádza v archíve mesta Viedne. Je samozrejme, že vtedajší poštový úrad sa nachádzal na hlavnej ceste, ktorou bola veľká stredoveká cesta – Magna Via. Prichádzala od Zvolenského kráľovského hradu a smerovala na Turčiansky hrad (Znievsky hrad). Pozoruhodnosťou je, že časť tejto historickej cesty slúži dodnes. Unikátna zachovaná časť tejto historickej cesty (do súčasnosti nesie názov *Závoz*), ktorá viedla cez niekdajšiu Radvaň do Skubína, vedie cez sídlisko Fončorda, časť Havranské. Pri mestskej časti Podlavice ju od mesta smerom na Tajov oddeľuje Tajovský potok. A práve cez Tajovský potok prechádzala Magna Via po moste na druhú stranu ďalej do sedla na hrebeni Kremnických vrchov, do Turca. Pôvodný stredoveký názov Tajovského potoka bol Štiavnica, neskôr Tajovka, ale aj Skubínsky potok. Obec Skubín bola samostatná do roku 1960, kedy ju zlúčili s obcou Podlavice a dosali nehistorický názov Laskomerské. V r. 1966 bola obec Laskomerské pričlenená k mestu Banská Bystrica.

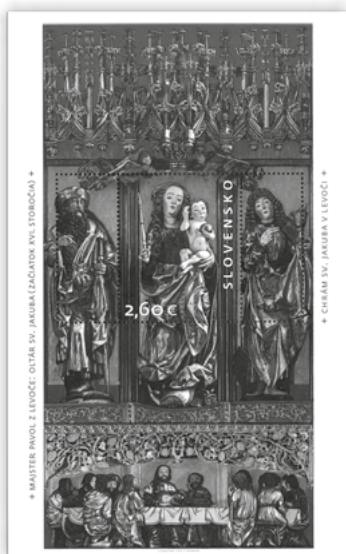
Vo vzťahu k názvu mesta, dnešný návštevník Banskej Bystrice by tu darmo hľadal banské veže, či šachty. A práve **dolovanie medených a medeno-strieborných rúd, ich úprava**, boli hlavným zdrojom bohatstva tohto niekdajšieho slobodného kráľovského mesta (privilégiá mu udelil Belo IV. v r. 1255). Jeho sláva vrcholila koncom 15. a začiatkom 16. stor., keď krakovský a levočský mešťan Ján Thurzo, ktorý sa usadil v B. Bystrici, dal v r. 1475 zatopené bane odvodniť a o 20 rokov ich prevzal a prenajal.

O ďalších 20 rokov neskôr sa spojil s Fuggerovcami z Augsburgu, čím vznikla Thurzovsko-Fuggerovská spoločnosť. Nastal rozmach ťažby, vybudovali nové huty a zásobovali medou európske i zámorské trhy. Bolo to prvé marketingovo-manažérske združenie a najväčší podnik svojho druhu na svete v tých časoch. Túto kapitolu histórie mesta si pripomenieme známkou (Obr. 5), ktorá má dvojitý vzťah k B. Bystrici – tak téma (kotol z medi tu vyťaženej, vytvarenej i spracovanej), ako aj maliar, autor obrazu. Predlohou

obr. 5 Dominik Skutecký, Vykúvač

známky bolo dielo z majetku Slovenskej národnej galérie „Štúdia stojaceho vykúvača“ od D. Skuteckého. Dominik Skutecký sa narodil v roku 1849 v Gajaroch. Keď mal 10 rokov, rodina sa presťahovala do Viedne, kde Dominik študoval na Akadémii výtvarných umení. Následne v Benátkach. Striedavo pôsobil v Mníchove, vo Viedni, v Brne. V r. 1889 sa usadil v Banskej Bystrici, kde zomrel v r. 1921. Tvorbu Dominika Skuteckého uvádzajú ako príklad realistickej tematickej žánrovej maľby. Bol všestranne nadaným umelcom, ktorý obsiahol figurálne kompozície, žáner, portréty, aj krajinomaľbu. Na žánrovú maľbu sa zamerl pri pobyte v Taliansku, kde dosiahol aj veľké

obr. 6 Oltár Majstra Pavla v Levoči

spoločenské úspechy. Po návrate na Slovensko sa v tvorbe preorientoval na život a prácu bežného človeka: stal sa maliarom hutníkov a kotliarov zo stredoslovenských hámrov. K týmto dielam patrí aj obraz na známke.

Zostaňme ešte pri umení. Viete, že v Banskej Bystrici pôsobil **Majster Pavol v Levoči** a zanechal tu a na širšom okolí viacero diel? Že v Kostole Nanebovzatia Panny Márie (medzi domácimi nazývanom „nemecký“, ktorý je na obr. 1 celkom vľavo) v Kaplnke svätej Barbory sa nachádza takmer 10 m vysoký oltár Majstra Pavla v Levoči? Tento klenot, jedna z najväčších atrakcií mesta, je prototypom levočského oltára (Obr. 6). Ten vznikol neskôr, keď sa Majster Pavol po roku 1500 natrvalo usadil v Levoči, kde žil a tvoril 30 rokov. O jeho živote máme kusé informácie, pretože levočský mestský archív asi 10 rokov po jeho smrti vyhorel. Málo známou perličkou je, že Bystrica mohla mať svetové prvenstvo – najvyšší drevený gotický oltár na svete, nebyť ničivého požiaru v r. 1761, ktorý zničil hlavný oltár Majstra Pavla vysoký až 22 metrov. Súčasný najvyšší drevený oltár na svete (v levočskom Chráme svätého Jakuba) meria 18,62 metra, je súčasťou svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

B. Bystrica bola rodiskom, či pôsobiskom mnohých osobností. V oblasti literatúry vyniká **Jozef Gregor Tajovský** (Obr. 7), rodák z neďalekého Tajova. V tomto roku si pripomínáme 160. výročie jeho narodenia. Narodil sa 18. 10. 1874 ako prvé z desiatich detí majstra čižmára, istý čas aj tajovského richtára Alojza Gregora a Anny Gregorovej, rod. Greškovej. Študoval v B. Bystrici a na učiteľskom ústave v Kláštore pod Znievom. Bol učiteľom na viacerých miestach, keďže jeho národné presvedčenie bolo častou príčinou konfliktov s uhorskými orgánmi. Preto sa uchodol študovať na Československej obchodnej akadémii v Prahe (1898 – 1900). Následne pracoval ako bankový úradník v Trnave, Martine, rumunskom

meste Nadlak a v Prešove ako vedúci bankovej filiálky. Ako vojak rakúsko-uhorskej armády bojoval na východnom fronte. Dobrovoľne padol do ruského zajatia, stal sa aktívnym účastníkom zahraničného odboja. Od roku 1917 bol členom československých légii v Rusku, odkiaľ sa po vojne vrátil (cez Japonsko a USA) naspäť na Slovensko. Usadil sa v Bratislave a do roku 1925 pôsobil v službách československej armády ako prednosta legionárskej kancelárie. Po odchode do výslužby sa naplno venoval rozsiahlej literárnej činnosti – poézii, krátkej próze, divadelným hrám. Je považovaný za zakladateľa slovenskej realistickej drámy. Bol výborný pozorovateľ a svoje skúsenosti bez prikrášľovania prenášal do svojich diel. Z najznámejších spomeňme Maco Mlieč, Mamka Pôstková, Apoliena, Statky-zmätky, Ženský zákon. J. G. Tajovský zomrel 20. mája 1940 v Bratislave, ale jeho telesné pozostatky boli prevezené do rodnej obce Tajov, kde bol 25. mája 1940 pochovaný na miestnom cintoríne, sym-

obr. 7 Jozef Gregor Tajovský

bolicky v hrobe svojich starých rodičov, u ktorých sa rodinou vyrastal. Splnilo sa tak jeho pranie vrátiť sa domov a spočívať medzi svojimi blízkymi.

Jozef Murgaš (Obr. 8) sa tiež narodil v Tajove (17. 2. 1864). Vďaka tomuto kňazovi, maliarovi, vedcovi, vynálezcovi, máme dnes rádio, internet, aj mobilnú komunikáciu. Po štúdiách teológie v Bratislave, Ostrihome a Banskej Bystrici sa stal sa rímskokatolíckym kňazom. Už ako stredoškólak, aj na teológii, pokračoval vo svojich pokusoch v oblasti elektriny, rozširoval si vedomosti vo výtvarnom umení, jazykoch, vedeckej fyzike aj astronómii. Po vysvätení za kňaza (1888) nastúpil ako kaplán do Dubovej. Svoj maliarsky talent tu nielen zdokonaľoval, ale aj verejne prejavil množstvom malieb a kresieb, ktoré daroval rôznym kostolom. Autor maľby reprodukovanej na známke obr. 5 – maliar D. Skutecký, objavil v Murgašovi umelecký talent. Prihovoril sa u bystrického biskupa Imricha Bendeho, ktorý v roku 1889 dal súhlas Murgašovi na štúdium na maliarskej škole pre učiteľov kreslenia v Budapešti. V nasledujúcom roku ho vyslal na Akadémiu umení v Mníchove, kde počas 4 rokov naplno rozvinul svoj talent pod vedením najlepších majstrov akadémie. Tu sa stal prvým študentom, ktorý získal v prvom roku štúdia odrazu dve vysvedčenia – jedno za kreslenie a druhé za maľovanie. Úspechy plodia závisť a tak po odchode biskupa Bendeho z úradu banskobystrickej diecézy (do Nitry), úspešnému študentovi Murgašovi nebolo dovolené ukončiť štúdiá. Biskupský úrad (tajomník Ján Havran – pôvodne Ján Havran), Murgaša okamžite odvolal ešte pred ukončením štúdia. Ale Murgaš to nemal ľahké ani v nasledujúcich obdobiach, ba ani posmrtno.

Skôr, než prejdeme k technike a ďalším oblastiam Murgašovho úspešného pôsobenia, zostaňme pri umení. V Literárnom a hudobnom múzeu (v priestoroch Štátnej vedeckej knižnice v B. Bystrici) práve v čase písania tohto príspevku, otvorili pri príležitosti 160. výročia Murgašovho narodenia výstavu „Viera, veda, umenie z Tajova do Wilkes-Barre“ (od 17. 9. do 28. 11. 2024). Prvý krát v histórii sú na jednom mieste predstavené 3 desiatich jeho maliarskych diel. Je neodmysliteľné, že výstavu dopĺňali exponáty bezdrôtovej telegrafie i ďalšie vynálezy J. Murgaša. Veď práve on bol prvým človekom na svete, ktorý uskutočnil bezdrôtový prenos ľudského hlasu. Tento svetový unikát sa podaril Murgašovi v r.1905,

obr. 8 Jozef Murgaš

keď vykonal bezdrôtový prenos informácií medzi mestami Wilkes-Barre a Scranton na vzdialenosť 20 míľ, čo je 30 km. (Obr. 8. Prvá známka s portrétom Jozefa Murgaša a jeho vysielačou anténou vydaná za 1. Slovenskej republiky v roku 1939 k 10. výročiu jeho smrti.)

Murgašove svetové prvenstvo určil Okresný súd v New Yorku až 7. 1. 1916, keďže o toto prvenstvo sa pokúšali a sporili viacerí významní svetoví bádatelia. Jeho princíp prenosu sa dodnes používa pre analógové rozhlasové a televízne vysielanie. Historické sú Murgašove slová „Počujete ma? Počujete ma? Počuje ma niekto?“. To bola reč podtatranského národa, Murgašove slová, ktoré ako prvé zazneli éterom na svete v roku 1905 v USA. Už 2 roky predtým, vytvoril novú metódu bezdrôtového prenosu –Tón-systém, kde bodku a čiarku Morzeovej abecedy nahradil dvoma rôznymi tónmi, čo urýchlilo prenos informácií. Druhý patent bol významný v tom, že umožňoval bezdrôtový prenos taktó vzniknutých správ nad zemským povrchom. Jeho vynálezu boli 10. 5. 1904 udelené prvé dva patenty.

Zpomedzi jeho vynálezov a amerických patentov si tu pripomeňme najviak na rybársku udicu. Možno práve pri rybárčení stihol vytvoriť zbierku húb,

rastlín, minerálov, motýľov predstavujúcu až 9 000 exemplárov hmyzu.

Murgaš, ako slovenský národovec, musel odísť z Uhorska do USA (v novozaloženej obci s 300 rodinami slovenských baníkov Wilkes-Barre obetavo pôsobil od r. 1906 až do smrti 1929). Ale slovenskému národovcovi nebolo súdené ani v novej vlasti – ČSR, na vzniku ktorej má významné zásluhy. Keď sa ako lokálpatriot vrátil domov, Československé úrady sa k nemu zachovali presne tak, ako Uhorské. Neumožnili mu pracovať (vyučovať elektrotechniku), lebo na to vraj nemal kvalifikáciu. To bolo poďakovanie za jeho angažovanie sa pri príprave rokovanií o vzniku spoločného štátu, kde významne pomohli práve jeho kontakty, podpisu Pittsburskej dohody a zorganizovanie zbierky medzi americkými Slovákmi na základný valutový fond ČSR, v ktorej sa vyzbieralo 1 milión dolárov. Zabudlo sa na príslubý dané Murgašovi pri preberaní týchto financií, keď žiadal o audienciu u prezidenta T. G. Masaryka. Pre svetového vynálezcu sa nenašlo ani len miesto učiteľa na niektorej odbornej škole. Doma bol zaznávaný, ignorovaný, v USA ocenený, vládou často pozývaný na konzultácie v oblasti bezdrôtovej telegrafie. Obrat k lepšiemu doma nenastal ani za 2. republiky, keď jeho svetovosť a prvenstvo „nezabralo“ pri vydávaní série 6 poštových známok „Rádiovynálezci“. Konečne, až v ére samostatnej Slovenskej republiky sme sa v r. 1994 dočkali známky „Európa – Jozef Murgaš / vynálezca – priekopník rádiotelefrafie“ (Obr. 8).

Tri pamätníky jednej osobe v B. Bystrici. Komu patria? Nedávno, 12. júla 2024 bolo 250. výročie narodenia najvýznamnejšej osobnosti slovenské-

obr. 9 Dobročský prales, Jozef Dekret Matejovie

ho lesníctva (Obr. 9). Preto si teraz pripomínáme Rok **Jozefa Dekreta Matejovie**. Bol priekopníkom v obnove lesov – systematickej výsadby stromov a starostlivosti o lesy. V ťažbe zaviedol používanie píly miesto sekier. Známý je jeho nadčasový výrok: „Zachovať lesy potomstvu, znamená zachovať život na tejto zemi“. Narodil sa 12. 7. 1774 v Dobroči pri Čiernom Balogu. Zomrel 18. 1. 1841 v B. Bystrici, kde môžeme vzdať úctu tomuto otcovi Slovenských lesov až na troch miestach:

Prvým je jeho hrob na rímskokatolíckom cintoríne v strede mesta, dnes národná kultúrna pamiatka. Miesto odpočinku Jozefa Dekreta Matejovie je bez pompéznosti, s jednoduchým liatinovým krížom s girlandou a plastikou Piety. Na náhrobnej doske je historický nemecký text, oznamujúci, že tam leží *Jozef Dekret, komorský lesmajster Banskobystrického dištriktu*.

Druhou pamiatkou je busta na Národnej ulici (v parku na Národnej ulici, vytvorenou v 30. rokoch 20. storočia. V roku 1954 bola doň umiestnená Dekretova bronzová busta, ktorú na objednávku Uhorského kráľovského ministerstva pôdohospodárstva v Budapešti vyhotovil v roku 1915 sochár František Šidlo.

Tretou je pamätný kameň pri hlavnej pošte (najmladší Dekretov pamätník v Bystrici, je umiestnený pred niekdajším domom, v ktorom Jozef Dekret Matejovie žil a kde v roku 1841 aj zomrel). Hoci je najmladší, úsilia o jeho pamätník sú vyše storočné. Prvé snahy označiť túto, vtedy ešte stojacu budovu, vznikli ešte v čase budovania pamätníka v Dolnom Jelenci (odhalený v r. 1913). Ani v časoch monarchie, ani v medzivojnovom období sa pamätnú tabuľu na budovu nepodarilo osadiť. Krátko po skončení 2. Svetovej vojny bol dom a susedné budovy asanované, pre výstavbu novej pošty. Konečne, pamätník sa podarilo realizovať až v novom tisícročí – dňa 23. júla 2004, pri príležitosti 230. výročia narodenia Jozefa Dekreta Matejovie, keď bol odhalený pamätný kameň umiestnený do trávnatého pásu pri budove pošty v Hornej ulici. Autorom pamätníka z kamenného bloku kráľického pieskovca, na ktorom je okrem osobných údajov uvedený aj Dekretov odkaz *zachovať lesy potomkom* je Richard Senesi.

S mestom Banská Bystrica je nerozlučne spojené meno **Matej Tóth** (Obr. 10). Narodil sa 10.2.1983 v Nitre, ale slávu získal ako pretekár klubu VŠC Duk-

obr. 10 Olympijský víťaz Matej Tóth

la Banská Bystrica. Z najvýznamnejších úspechov si pripomeňme víťazstvo na svetovom pohári v chôdzi na 50km v Chihuahue (Mexiko 2010), víťazstvo na MS v Pekingu, kde obsadil 1. miesto v chôdzi na 50 km, čo znamenalo prvú zlatú medailu v atletike na majstrovstvách sveta v ére samostatnosti Slovenska. Na olympijských hrách 2016 v Rio de Janeiro získal v chôdzi na 50 km zlatú medailu. (Prvá zlatá olympijská medaila v atletike pre Slovensko v ére samostatnosti.) O jeho úspešnosti a obľúbenosti svedčí, že 6x vyhral anketu Slovenský atlét roka. Európska atletická federácia ho 2x nominovala do ankety Atlét roka v Európe.

Olympijského víťaza v chôdzi na 50 km OH 2016 v Rio de Janeiro nám pripomína poštový lístok s prítlačou – Banská Bystrica – európske mesto športu 2017 s jeho portrétom (Obr. 10).

S B. Bystricou sú spojené ešte ďalšie významné osobnosti, inštitúcie a udalosti, ale dnešnú návštevu B. Bystrice nemôžeme ukončiť bez predstavenia nasledujúcej známky.

Rarita? Poštová známka **Banská Bystrica** vydaná 4x! (Obr. 11) V roku 1936 vydala československá pošta novú emisiu *Hrady, krajiny a mestá*. Jednu z 10 výplatných známok bola Banská Bystrica. Zaujímavé je, že táto poštová známka sa na trhu objavuje druhýkrát v roku 1937, ale v mierne odlišných tónoch pôvodnej farby, s prítlačou „B. I. T.

obr. 11 B.I.T. 1937, Banská Bystrica

obr. 12 Banská Bystrica, 1994

obr. 13 Banská Bystrica, 750. výročie udelenia mestských privilégií Belom IV.

1937“ (*Bureau International du Travail*) k zasadaniu Medzinárodného úradu práce v Prahe. Tretí krát sa objavuje pôvodná známka so šikmou modrou dvojriadkovou pretlačou „Slovenský štát/1939“. Vyimochne je, že táto známka bola požitá aj štvrtý krát, ale v Protektoráte Čiech a Moravy v pretlačovom provizóriu: s textom „BÖHMEN u. MÄHREN/ČECHY a MORAVA“.

Poštové známky nám tak dokumentujú históriu – udalosti, osobnosti, výsledky ľudskej činnosti. Aj prostredníctvom nich absolvovať historickú trasu Magna Via a spoznávať dávný i súčasný život na nej.

Jesienky

*Rovnako ako vtedy – v štyridsiatom štvrtom:
vzbĺkli rovnako a horeli v tráve ako partizánske vatry,
ako strážne ohne a majáky...*

*Dnes majú význam dvojaký – pamätajú, tak ako my pamätáme
a horia ako sviečky, ktoré my hrdinom na hroby dnes ukladáme.
Vyskočia z trávy a horia jasným plameňom,
aby pripomenuli obeť padlých aj chladným kameňom,
tak, ako ich srdcia vtedy horeli za našu slobodu
aj naše srdcia musia horieť – starať sa o hroby
a nenechať narásť na nich lobodu...*

*Srdce, ktoré bolo diamantom v ich hrudi, ani v chladnej hrude nezhnije –
to povedal básnik Sládkovič (... a ten o tom čosi vie...)*

*A ja – som také srdce našiel na Sliachi,
v centre Povstania – pamätník niečo povie Ti –
Nech je dôkazom našej p a m ä t i*

